

DIPLOMADOLGOZAT

Név: Petrovicsné Bökönyszegi Orsolya

**Gödöllő
2025**

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Gödöllői Campus

Akvakultúra és Környezetbiztonsági Intézet

Környezetgazdálkodási agrármérnök mesterképzési szak

**KÖRNYEZETI NEVELÉS A GYAKORLATBAN:
TANYAÓVODÁK ÉS SZOCIÁLIS FARMOK SZEREPE A
FENNTARTHATÓ SZEMLELETFORMÁLÁS
FÓKUSZÁBAN**

Belső konzulens: Dr. Ujj Apolka
egyetemi docens

**Belső konzulens
intézete/tanszéke:** Vidékfejlesztés és Fenntartható
Gazdaság Intézet/
Agroökológiai és Ökológiai
Gazdálkodási Tanszék

Készítette: Petrovicsné Bökönyszegi Orsolya

Gödöllő

2025

Tartalom

1.	Bevezetés.....	3
2.	Szakirodalmi áttekintés	5
2.1	Szociális farmok szerepe és helyzete Magyarországon.....	5
2.2	Nemzetközi kitekintés	7
2.2.1	A holland „care farm” modell.....	7
2.2.2	Az olasz „social farm” modell.....	8
2.2.3	A norvég „green care” modell.....	9
2.3	A szociális farmok szerepe a társadalmi integrációban.....	9
2.4	Szociális farmok típusai	10
2.5	Tanyapedagógia.....	11
2.6	Környezeti nevelés szempontjai	11
2.7	Környezeti nevelési formák.....	13
2.7.1	Zöld Óvoda.....	13
2.7.2	Erdei Óvoda.....	13
2.8	Tanyaóvodák célja és pedagógiai elvei	14
2.8.1	Tanyaóvodák szerepe	14
2.8.2	Tanyaóvoda pedagógiai alapelvei	14
2.9	Finanszírozási és jogi lehetőségek: pályázatok és támogatási programok szociális farmokra	15
2.9.1	Szociális farmok jogi helyzete.....	15
2.9.2	Szociális farmok finanszírozása	17
3.	Saját vizsgálat.....	18
3.1	Anyag és módszer	18
4.	Eredmények és értékelésük	20
4.1	Interjúk tematikus jellemzése	20
4.1.1	Baritanya Természet- és Környezetvédelmi Egyesület- Interjú Tari Tündével	20
4.1.2	Sokszín Kertműhely Egyesület: Interjú Vukovich Daniellával.....	24
4.1.3	Farm-alapú Nevelésért Egyesület: Interjú Németh Eszterrel	29
4.2	Összehasonlító elemzés.....	33
4.2.1	Környezeti összehasonlítás.....	34
4.2.2	Társadalmi összehasonlítás.....	35
4.2.3	Gazdasági összehasonlítás és értékelés	36
4.3	Kérdőíves vizsgálat szülők körében	37
5.	Következtetések és javaslatok	41

6. Összefoglalás.....	43
7. Irodalomjegyzék.....	44
8. Ábrajegyzék.....	46
9. Táblázatjegyzék.....	46
10. Képek forrásai	47
11. Mellékletek.....	47
1. Kérdőív.....	47
2. Mélyinterjú kérdéssor	48
3. Nyilatkozatok.....	49

1. Bevezetés

Az utóbbi évtizedekben a fenntartható fejlődés, a környezettudatosság, illetve a társadalmi integráció és befogadás egyre hangsúlyosabb szerepet kap. Ennek egyik különleges és egyre népszerűbb formája a szociális farm, amely a mezőgazdasági termelés és a szociális szolgáltatás kooperációját erősíti (Csák, 2016).

A szociális farm olyan gazdálkodási forma, mely mezőgazdasági tevékenységet úgy folytat, hogy közben mentális és fizikai jóllétet, gyógyulást, valamint oktatást elősegítő szolgáltatásokat nyújt (Rácz et al., 2015).

A szociális farmok elsődleges célcsoportjai azon gondoskodásra szoruló személyek, akik fogyatékkal vagy valamely tartós betegséggel élnek, megváltozott munkaképességűek, szenvedélybetegek, tartósan munkanélküliek, börtönviseltek, fogvatartottak, menekültek, vagy hátrányos helyzetűnek számító társadalmi csoportba tartoznak. Elkülönítve, de ugyanúgy elsődleges célcsoportnak számít a felnövekvő generáció, akiknek szemléletformálás és tanulási lehetőség a szociális farm. Másodlagos célcsoportként azonosítható a társadalom tágabb csoportja, akik szabadidős vagy fejlődési, oktatási célból keresik fel az adott szociális farmokat (Gazsi et al., 2015).

A szociális farmok megvalósulásaiban egyre nagyobb központi szerep jut a gyermekeknek, akik környezettudatos, természettel összhangban való oktatása a fenntarthatóság egyik kulcstényezője. A gyermeknevelés számos új kihívással szembesül, mint például a digitális technológiák villámgyors terjedése és térnyerése, a személyes kapcsolatok értékvesztése, a természettől való elidegenedés. A szociális farmok egyik speciális típusa a környezeti nevelés jelentőségét erősítő tanyaóvodák (<https://www.szftanyaovi.hu>).

A Szent Ferenc Tanyaóvoda küldetésnyilatkozatának (<https1://www.szftanyaovi.hu>) meghatározása szerint: „Csak az a gyermek fog tudni felnőttként elkötelezetten kiállni a teremtett világ értékei és a természetvédelem mellett, aki gyermekként megismerte és megszerette azt.”

A hagyományos oktatási keretek gyakran nem képesek teljes mértékben a mai gyerekek fejlődésének igényeit kielégíteni, így ezek az intézmények nemcsak a gyermekek környezeti nevelését támogatják, hanem erősítik a szociális készségeket, elősegítik az érzelmi fejlődést és közösségi élményt is nyújtanak. A tanyaóvodák mellett szintén ígéretes alternatívát kínálnak az erdei óvodák, zöld óvodák, melyek elősegítik a gyermekek átfogó fejlődését és a közösségi integrációt. A természetközeli nevelés világszerte egyre nagyobb figyelmet kap, és mindez azt

jelzi, hogy a pedagógiai gondolkodásban nemzetközi szinten is szemléletváltás van kibontakozóban (Bihariné Krekó, 2019).

A dolgozatom célja, hogy bemutassam a szociális farmok hazai és nemzetközi helyzetét, működésük alapelveit, kiemelt figyelmet fordítva a tanyaóvodák lehetőségének a korai gyermekkori nevelésben, mindemellett a környezeti nevelés jelentős hatásait. Átfogó képet szeretnék adni a hazai jelenlegi jogi és finanszírozási lehetőségekről. Ezen túlmenően saját kutatásom is bemutatom, melynek célja mélyinterjúk és kérdőívek segítségével a környezettudatos nevelés, a természetközpontú pedagógia, valamint a tanyaóvoda szerepének és lehetőségének vizsgálata. A kutatás kiemelten vizsgálja a kiválasztott egyesületek és kezdeményezések pedagógiai módszereit, a gyermekfejlődésre gyakorolt specifikus hatásait, emellett a működésüket befolyásoló környezetet, mind jogi, mind finanszírozási és társadalmi téren.

A diplomamunkám hipotézise: „A szociális farmok rendszerében a tanyaóvodák jelentős szerepet töltenek be, az általuk biztosított természetközeli élménypedagógia, komplex szemlélet elősegítik a környezettudatosság kialakulását, ezzel hozzájárulva a jövő nemzedék fenntartható gondolkodásmódjához.”

Hipotézisem alátámasztására három részhipotézist fogalmaztam meg:

1. „A szakirodalomban feldolgozott információk és tudásanyagok arra engednek következtetni, hogy a szociális farmok funkciójukat tekintve az ismeretátadásban jelentős szerepet töltenek be a felnövekvő generáció számára.”
2. „Mélyinterjúk során megkérdezett szakemberek ismerik, tapasztalják a környezeti nevelés, farmpedagógia előnyeit, ugyanakkor tapasztalják a felmerülő nehézségek okozta kihívásokat is.”
3. „A szülők részéről van felmerülő igény a környezeti nevelésre, de korlátozott ismeretekkel rendelkeznek a szociális farmok, különösen az tanyaóvoda témában.”

Véleményem szerint a mai gyermekgeneráció felelős szülői együttműködéssel jelentős hatással lesz a jövő fenntarthatósági kérdéseire.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1 Szociális farmok szerepe és helyzete Magyarországon

A külföldi működési szinteket még nem érjük el, de számos szakember dolgozik azon, hogy Magyarországon is teret hódítsanak a szociális farm értékközösségei. Fontos tényező, hogy ezen gazdálkodási tevékenységek nem csupán a termelésre koncentrálnak, további funkciójuk a gyógyítás, mind a test, mind a lélek gyógyítása, értékközösségek teremtése. (Haubenhofner et al., 2010). A szociális farmokon tevékenykedők aktív formálói a közösségnek, mindezt harmóniában a természettel, közös tevékenységekkel, közös élményekből építkezve Leck et al., 2014). A gyermekek életébe kiemelt szerepet tölthet be a szociális farm, hiszen ezen helyszíneken észrevétlenül, a természettel harmóniában van lehetőségük fejlődni. A szociális farm egyik legkiemeltebb feladata a szemléletformálás, egy olyan társadalmi szerepvállalás, amely komplex válaszokat kínál a jelenkor szociális, környezeti és nevelési kihívásaira (Szilva-Orosz, 2023).

Az „új” szociális gazdaság fogalmát először Westlund és Westerdahl (1997) fogalmazta meg. Tanulmányukban hangsúlyozták a helyi foglalkoztatásban betöltött szerep fontosságát, a közösségi alapú gazdasági modellek és a társadalmi integráció elősegítésének jelentőségét. Megfogalmazták, hogy a profitorientált piacgazdaság és az állam adóból fizetett szolgáltatásai között szükség van egy harmadik szférára, s ezen harmadik szférát az állampolgárok működtetik (Westlund, 1997; Frey. 2007).

Ezen gondolatok alapján a szociális gazdaságnak három funkciót kell betölteni:

- Védő funkció: ezen funkció azon embereknek segítség, akik akár tartós, akár átmeneti munkavállalásban segítségre szorulnak, mivel ők nem boldogulnak a támogatás nélküli munkák világába.
- Híd funkció: azon tevékenységek, melyek a munkanélküli emberek visszatérését segítik a normál munkaerő-piacra, ehhez eszközeik: képzések, szociális és pszichológiai támogatások, tanácsadások.
- Üzleti funkció: olyan tevékenységek, amelyek termékeket vagy szolgáltatásokat állítanak elő a piac számára. Itt olyan tevékenységekre kell gondolni, melyek eleinte állami támogatást igényelnek, főleg a kezdeti szakaszban.

Itt fontos kiemelni, hogy az Európai Unió Fehér Könyve (European Commission, 1994) összefoglalja, hogy a szociális gazdaságba milyen tevékenységek tartozhatnak: „személyi szolgáltatások, audiovizuális szolgáltatások, új információs és kommunikációs technikák

bevezetése, szabadidős és kulturális programok szervezése, hagyományőrzés, a környezet gondozása, környezetvédelem.”

A szociális gazdaság részét képezi a szociális farm. Ide kapcsolódik továbbá a szociális szövetkezet fogalma is, melynek célja a hátrányos helyzetben lévő tagok segítése, munkafeltételeinek és szociális helyzetüknek javítása. Fontos momentum, s egyben a szociális farmok egyik nagy hátránya volt az elmúlt években, hogy a hazai szociális gazdaság fejlesztésére irányuló pályázati rendszer a szociális farm tevékenységeket figyelmen kívül hagyta, csak a szociális szövetkezeteket ismerte el. Ennek következtében azok a szociális farmok tudtak részt venni a pályázatokban, akik szociális szövetkezeti formába szerveződtek, így illeszkedtek a pályázat által jóváhagyott támogatási rendszer elemeihez (Szabadkai és Kajner, 2015).

Magyarországon egyre szélesebb körben hirdetik, hívják fel a figyelmet a szociális farmokban rejlő lehetőségekre. Követendő mintákként szolgálhatnak a nemzetközi szociális farm példák, melyek módszerekben, háttérben jóval előttünk járnak. Nemzetközi szinten ezek a kezdeményezések „social farming” vagy „care farming” néven váltak ismertté. Ezen farmokon egyszerre jelenik meg a gazdasági szerepvállalás és közösségi célok megvalósítására való törekvések (Elsey, 2016).

Magyarországon a „care farm” rendszer kiépülése még számos kérdést felvet. Az érintettek, legyenek azok a gazdálkodók, szociális intézmények, pedagógusok, vagy a segítségre szorulóknak, nem igazán ismerik ezen kooperáció előnyeit, a szociális/egészségügyi szolgáltatások és a mezőgazdaság összekötésében rejlő lehetőségeket. Magyarországon is működnek már nagyszerű kezdeményezések, melyek már jól beváltan alkalmazzák a szociális farmok egy-egy elemét (Bernas at el., 2020).

Léteznek olyan külföldi országok, ahol a szociális farm típusú kezdeményezések szervesen beépültek a szociális és egészségügyi ellátórendszerbe, létezésük rendszerszintű. Az sajnos tényként kell kezelnünk, hogy az egyes külföldi normákkal ellentétben, Magyarországon még a szociális farmok fenntartása korántsem egyszerű, az ehhez kapcsolódó kardinális problémák megoldása, jogi rendezése elengedhetetlen (Jakubinyi és Gazsi, 2015).

A meghatározó problémák közé tartozik, hogy a szociális farm nincs jogilag definiálva, azaz nem létezik külön működési forma vagy tevékenységi kategória e név alatt. Egy farm több típusú hátrányos helyzetű célcsoportot fogadhat, több funkciót is betölthet, például oktat, terápiás jellegű tevékenységet végez, de ezt nem egy egységként tudja megvalósítani. Továbbá az egyik legrelevánsabb probléma a szociális intézmények földterülethez való hozzájárítása.

Jelenleg a földforgalmi törvény csak korlátozott alanyi kör számára enged tulajdonszerzési jogosultságot, ezen alanyok között pedig nem szerepelnek a szociális intézmények (Szilva-Orosz, 2023). A szociális farmok finanszírozásának és jogi kérdéseinek bemutatására a későbbi fejezetekben kerül sor.

2.2 Nemzetközi kitekintés

A következő alfejezetekben azokat az országokat szeretném bemutatni, ahol a szociális farmhálózatok a legerősebbek, legrendszerizettebbek és leghatékonyabbak, egyúttal kiemelve azokat a strukturális, jogi és társadalmi tényezőket, amelyek ezt lehetővé teszik:

2.2.1 A holland „care farm” modell

Nagyon különleges finanszírozási rendszert sikerült megvalósítaniuk, mely Hollandia alapvető erősségét és kulcsszerepét adja a szociális farm mozgalomban. Mind az egészségügyi/szociális szféra mind az agrárszektor egyaránt meglátta a lehetőséget a szociális farmgazdálkodásban, amelyet a döntéshozók is támogattak. A holland kutatói közösségek is támogatók, Hollandiában történik a legtöbb kutatás a témában (Horváth és Pataki, 2015). A holland modellt jellemző adatok magukért beszélnek. Szilva-Orosz (2023) tanulmányában arról számol be, hogy míg 1998-ban 75 farm működött Hollandiában, ez a szám 2004-ben több mint 400-ra nőtt, ezt követően 2006-ban 700 feletti, míg 2009-ben pedig 1100 körüli farm működött. 2010-ben létrejött Care Farm Gazdálkodók Nemzeti Föderációja 2023-as adatok alapján 854 szociális farmot képvisel. Továbbá kitért arra, hogy a holland szociális farmok állami keretek között integráltan működnek, s ezen jóléti szolgáltatások elérhetőek a társadalom azon tagjainak, akiknek szükségük van támogatásra. A szociális farm rendszerben résztvevő gazdálkodókat egységes minőségbiztosítási rendszer alapján értékelik, ezáltal biztosítva van a fenntarthatóság és hatékonyság. A rendszerben való működés, ellenőrzés egy biztos háttérrel ad minden résztvevőnek. A rendszerben való működés, ellenőrzés egy biztos háttérrel ad minden résztvevőnek.

Hollandia oktatásreformja kiemelkedő jelentőséggel bír. Hollandiában többféle alapelvű iskola működik, mint például Montessori pedagógia, Waldorf pedagógia, Dalton-terv, Jena-terv és Freinet-iskola (Skiera és Németh, 1999). Közös ismervük, hogy mindegyiknek a gyermekközpontúság áll a fókuszában, miközben más-más alapgondolat szerint foglalkoznak a gyermekneveléssel és oktatással (Balogh, 2008).

Hollandiában is léteznek tanyaóvodák, azaz kindergarten farmok, ahol a kisgyermek farmkörnyezetben fejlődnek, természetközeli nevelésben, fenntarthatóság jegyeit elsajátítva. Az oktatás és mezőgazdaság ezen kooperációja lelki, testi jólétet támogató környezetet biztosít 1-3 év közötti gyermekeknek is, akik gyakorlatilag a természet szeretetét, értékeit játszva, napi szinten interakciók által tapasztalják meg (Torquati et al., 2015).

2.2.2 Az olasz „social farm” modell

Olaszországban a jogszabályi háttér rendezett, emellett jól szervezett a szociális farmok szerepe állami szinten. A social farmok a mezőgazdasági tevékenységek végzésére épülnek, melyek kiegészítő tevékenységként jellemzően társadalmi és munkaintegrációs feladatokat látnak el (Galardi et al., 2022). Az olasz szociális farmok működését külön törvény, a 2015/141. számú törvény szabályozza, ezzel egyszerűsítve a jogszabályok ismeretét és betartását. A farmok számáról nincs pontos adat, de 2017-ben a Rete Rural National nevű projekt során, több mint 1000 farmot azonosítottak (Szilva-Orosz, 2023). Az olasz modell sajátossága, hogy a régiók és az önkormányzatok különböző módokon támogatják a szociális farmokat, s így a helyi sajátosságokhoz igazított működés tud megvalósulni, különösen a közösségi fejlesztéseket és a társadalmi integrációt tekintve. (Guardigni, 2023) Az olasz szociális farmok célcsoportjai megegyeznek a magyar szociális farmok célcsoportjaival, de itt kiemelt célcsoportnak számítanak a menedékkérők, a nem megfelelő körülmények között élő kiskorúak, valamint a drogfüggők (Szilva-Orosz, 2023).

Az „Agrinidi” jelentése bölcsődei farm, míg az „Agriasili” óvodás farmot jelent Olaszországban. Ezek az intézmények a kültéri nevelés (Outdoor Education, OE) keretében működnek. Ezen intézmények jelentős fejlődésen mentek keresztül az elmúlt években, nem csak kiegészítik az állami oktatási rendszert, hanem egyúttal érdemben hozzájárulnak. Egy nemrégiben történt felmérés során 510 főt kérdeztek a kültéri oktatás, a szociális farmok oktatási funkciójának jelentőségéről. A felmérésből kiderült, hogy egyre népszerűbb a kültéri oktatás lehetősége, s az idősebb, jobb társadalmi helyzetben lévő szülők érdeklődnek a leginkább ezen újszerű oktatási típus iránt. A tanulmány eredményeként megállapították, hogy a természet, mint helyszín és mint pedagógiai eszköz a társadalom számára egy új jóléti funkció. (Paffarini, 2024)

2.2.3 A norvég „green care” modell

Norvégiában szociális farm helyett ismertebb és elterjedtebb a „green care,„ elnevezés, melyet „zöld gondoskodás” -ként fordíthatunk. A norvég szemlélet középpontjában a mentális egészség támogatása valósul meg (Haugan, 2006). A „green care” kifejezés gyakran használt a norvég gyakorlatban, és olyan gazdaságokat jelöl, ahol a természetes környezet terápiás elemként szolgál. A természet gyógyító erejét használják fel akár depresszióval, szorongással, kiégéssel küzdő emberek megsegítésére, miközben az állam támogatóként van jelen. A célcsoportok szintén megegyeznek a magyar szociális farmok célcsoportjaival, mindemellett kiemelkedő célcsoportot képviselnek a gyermekek és az ifjúság (Nobelmann et al., 2020).

A norvég szociális farmok működésében regionális és helyi szintű szervezetek töltenek be támogató szerepet. Ezen támogató központok segítik elő az önkormányzatokkal és kormányzattal való együttműködést. A szociális finanszírozás forrása pedig a munkaügyi és jóléti szervezetekhez köthető (Szilva-Orosz, 2023).

Azokat a farmokat, amelyek olyan zöld gondoskodás szolgáltatásokat nyújtanak, melyek keretében gyermekek és fiatalok oktatása is megvalósítható, Inn på tunet-nek (Ki az udvarra) nevezik. Az 1990-es években a Norvég

1. kép (<https://inn-pa-tunet.no/>)

Mezőgazdasági Egyetem az érintett minisztériumokkal közös munkával elindította az Élő Iskola (Living School Projekt) projektet, amely a pedagógia módszereibe elsősorban az iskolák melletti gazdaságokat vonta be. Mára már minden régióban léteznek olyan farmok, melyek oktatási helyszínként működnek. Nem csak kiépült a partnerség a farmok és az iskolák között, de folyamatos képzéseket biztosítanak mind a gazdálkodóknak, mind az iskolai tanároknak az együttműködés gördülékeny megvalósítása érdekében (Horváth és Pataki, 2015).

2.3 A szociális farmok szerepe a társadalmi integrációban

Tekintve a már jól működő külföldi példákat, kutatások, tanulmányok nyomán az elmúlt 10 évben több kiadvány is született, amelyek a szociális farmok hazai állapotát és lehetőségeit mérték fel, s létrehozásának segítségére fókuszálnak. A legfrissebb kiadvány a Jakubinyi (2024) „Az ötletektől a megvalósulásig: Szociális farmok létrehozása és működtetése a gyakorlatban”, de szintén elengedhetetlen olvasmány Szilva-Orosz (2023) „A szociális farm” című tudományos közleménye. Nem csupán útmutatóként szolgálnak, hanem ismeretterjesztő anyagként is, amelyek a lehetőségek bemutatásától a problémák feltárásáig átfogó képet

nyújtanak. Emellett számtalan hasznos adatot tartalmaznak, amelyek támogatják a gyakorlati tájékozódást és a szakmai döntéshozatalt.

Jakubinyi (2024) legfrissebb tanulmányában külön kitért a norvég szociális farmok felépítésére, melyek hasznos mintaként szolgálhatnak. Az alulról építkezés, az érintettek kezdetekkor bevonása az ötletelésbe, egy minőségbiztosítási rendszer kialakítása, mely a szociális farmok színvonalát hivatott megőrizni és betartatni, elengedhetetlen a megfelelő alapokhoz és működéshez.

A társadalmi integráció egy összetett szociológiai fogalom, s kontextustól függően eltérő jelentéssel bírhat. Egyik jelentése a beilleszkedés, azaz különböző egyének vagy csoportok beilleszkedését jelenti egy adott társadalmi közösségbe vagy rendszerbe. Továbbá a definíció magába foglalja a társadalmi csoportok közötti harmonikus együttműködés kialakítását, közös célok kitűzését és elérését, a társadalmi normák és értékek elfogadását, a közösségi kapcsolatok megerősítését. Fontos a társadalom tagjai közötti támogatás és bizalom, illetve idetartozik a hátrányos helyzetű csoportok felzárkóztatása, a társadalmi kirekesztés, diszkrimináció elleni küzdelem (Kovách, 2017).

2.4 Szociális farmok típusai

Jelenleg a hazai tapasztalatok alapján 3 alapvető típust különböztetünk meg Magyarországon:

Rehabilitációs Farm vagy szociális/rehabilitációs célú gazdaság:

Ezen farmtípusnál a terápiás jelleg dominál. Egyik altípusa olyan gazdaság, amely keretein belül a hátrányos helyzetű személyek szociális intézmény keretei között folytatnak tevékenységet. Másik altípus esetén jelen van egy rehabilitációs farmer (gazda) és a fogadó farmer gazdasága, mint helyszín. A rehabilitációs farmer „gyorstalpalón” ismereteket szerzett a bevonandó célcsoportról, s ő segíti, kíséri a célcsoport rehabilitációját. (Jakubinyi, 2015)

Gondoskodó Farm vagy gondoskodó gazdaság:

Gondoskodó farm legfőbb jellegzetessége az értékteremtő munkára történő szocializáció.

Fő jellemzője a hátrányos helyzetű személyek bevonása mezőgazdasági tevékenységet végzők által, a mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén (Haubenhofner et al., 2010).

Fontos célcsoportoknak számítanak a megváltozott munkaképességűek, tartós munkanélküliek, hajléktalanok, illetve börtönviseltek. A szociális farm gondoskodó farm típusát a célcsoport függvényében mind a gazdák, mind a szociális szolgáltatók működtethetik. Maga a termelés és a megtermelt „termékek” értékesítése ez esetben a bevontak önértékelésének javítását és a társadalmi integrációt hivatott segíteni (Jakubinyi, 2015).

Társadalmi Farm vagy együttműködő gazdaság:

A társadalmi farm egyik legkiemelkedőbb feladata a szemléletformálás, illetve tevékenységekbe bevonás a mezőgazdasági gazdaság helyszínén (Magyar Szociális Farm Szövetség, 2022). Ez esetben a tevékenység és maga a tevékenység helyszíne is meghatározó a célcsoport számára (Augsten et al, 2020). A célcsoportok közé tartoznak a gyermekvédelmi rendszerből kikerülők, a menekültek, romák, közcélú munkára ítélték, illetve itt jellegzetes célcsoportnak számítanak a nevelési és oktatási intézmények tanulói. Jellegzetes társadalmi farmnak számít a tanyaóvoda. Összeségében a szociális farm altípusai között megengedett az átjárás, a szociális farm egyfajta gyűjtőfogalomként funkcionál. Mind a hazai, mind a nemzetközi tapasztalat alapján először csak egy-egy konkrét célcsoporttal indul a szociális farm projekt, majd összeségében mind a három altípus vonásaiból integrál a farm a tevékenységei kialakításához. A típusok elkülönítése akkor lenne releváns, ha típusonként támogatást kaphatna a gazdaság (Jakubinyi, 2015).

Szociális farmok megvalósulásának két lehetséges módja van ma Magyarországon. Egyrészt a gazda a saját gazdaságában fogadja a szociális vagy oktatási intézményből érkezőket. A másik lehetőség, hogy szociális/rehabilitációs/oktatási intézmény alapít saját farmot, s szakképzett agrárszakembert alkalmaz, aki támogatja a szociális farm működését (Orosz, 2017).

2.5 Tanyapedagógia

A tanyapedagógia az elmúlt két évtizedben alakult ki, célja, hogy a gyermekeket a vidéki életmóddal, a természetes élet folyamataival, a kézművességgel és a régi világ értékeivel megismertesse. Nem csak tudást kapnak a gyerekek, de a tanyapedagógia segítségével kapcsolódhatnak a földdel, a természettel, miközben részei lehetnek egy közösségnek. A tanyavilágot sokáig elmaradottnak, hátránynak tekintették, mára azonban világossá vált a pedagógiai súlya, a hátrahagyott világ értékei pedig újra megerősödtek. Egyre nagyobb igény jelentkezik a természet közelségére, a vidék nyugalma, a környezettudatosság formálásának lehetőségeire. A tanyapedagógia az egyik legnagyobb lehetőségünk a szemléletformálásban. (Varga, 2013)

2.6 Környezeti nevelés szempontjai

A tanyapedagógia kapcsán elsősorban a környezeti nevelés definícióját és annak szempontjait kell meghatároznunk. 1977-ben United Nations Educational, Scientific and Cultural

Organization konferencián került megfogalmazásra az alábbi megállapítás, mely 1978-as dokumentációban rögzítésre került:

„A környezeti nevelés egy folyamat, amelyben olyan világnemzedék nevelkedik fel, amely ismeri legtágabb környezetét is, törődik azzal, valamint annak problémáival. Tudással, készségekkel, attitűdökkel, motivációval és elkötelezettséggel rendelkezik, hogy egyénileg és közösségben dolgozzon a jelenlegi problémák megoldásán és az újabbak megelőzésén.”

A környezeti nevelésnek küldetése olyan gyermekek nevelése, kiknek a környezettudatosság, a fenntarthatóság, a természeti értékek megvédése fontos tényezőként dominál az életükben. A környezeti nevelés legegyszerűbb definíciója a környezetről, a környezetben a környezetért. A környezeti nevelés a fenntarthatósági pedagógia része, mely fenntarthatóságra nevelve környezettisztelő állampolgárokat hivatott nevelni (Szentese Nagy, 2024).

Jellemzői a rendszerszemléletű, értelmi és érzelmi nevelés, emellett elmondható, hogy multi- és interdiszciplináris, avagy a természettudományok és a társadalomtudományok mindegyikében megtalálható. Egyszerre lokális és globális kérdésekkel foglalkozik, miközben analitikusan és holisztikusan is szemléli a világot. Jellemző továbbá a folyamatos és élethosszigtartó tanulás, miközben alternatív gondolkodás elsajátítása és a megfelelő viselkedési normák kialakítása is fő cél. A környezeti nevelés színtere iskolán belül lehet tanóra, illetve rendhagyó tanóra, s a tanórákon kívüli szakkörök, kiállítások, jeles napok. Iskolán kívül pedig múzeumi kirándulások, erdei iskolák, terepgyakorlatok, tájséták jellemzőek (Fűzné Kószó, 2019).

A Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia (NKNS) 1998-ban készült el, s jelenleg a 2010-es átdolgozott 3. kiadás a mérvadó. Kiemelendő jelentőségű, hiszen nemcsak a közoktatás, hanem a társadalmi élet minden területének lehetőségeit összegyűjtötték benne. A fenntarthatósági pedagógia oktatási céljai a környezettudatosság jegyében összetettek. Szentese Nagy (2024) „Környezettudatosság az óvodában.” című tanulmányát alapul véve kulcsfontosságú az élethosszigtartó tanulás, úgynevezett „tanuló társadalom” létrehozása. A tantervek kidolgozásakor a rendszerben való gondolkodás a cél, az összetartozás, a kollektíva szerepe kiemelkedő. Nélkülözhetetlen a szakemberek, a közintézmények, a vállalkozások, civil szervezetek együttműködése a fenntarthatóság hatékonyságának biztosítása érdekében. Az eltérő esélyek pedagógiai kezelése szükséges, avagy mindenki számára a tanulás egyenrangú jogát biztosítani kell. A fenntarthatóság átadása releváns feladat, ehhez a pedagógusoknak folyamatos képzésre, fejlődésre kell lehetőséget adni, ebben meghatározó szerepet töltenek be a Pedagógiai Oktató Központok (POK). A települések és a közösségek szerepének

megeősítése is kiemelt feladat. Ide tartoznak a különböző helyi szervezódések, összefogások. Együtt, s egymástól tanulás lehetősége. Mindemellett a civil szervezetek társadalmi szerepét segíteni és erősíteni kell (Szentésné Nagy, 2024).

2.7 Környezeti nevelési formák

A környezeti nevelés egy hatalmas, felelősségteli eszköz a jövő generáció nevelésében, s az elkövetkező jövő alakulásában. Ennek a nevelési módnak komplexnek kell lennie, hiszen a környezeti problémák összetettek, s összefüggenek, így a rendszerszemlélet nélkül nincs hatékony fenntarthatóság (Bihariné Kerekó, 2019).

Az alábbiakban a környezettudatos szemléletformálást segítő óvodai formákat szeretném bemutatni:

2.7.1 Zöld Óvoda

Minősített cím, melyet azok az óvodák kaphatnak meg, melyek kiemelkedő módon viszonyulnak a fenntarthatóság pedagógiájához, azon belül a környezeti neveléshez. 2006-ban indult el az első pályázat, ahol 109 óvoda nyerte el a Zöld Óvoda címet, 2024-ben ez a szám már többszörösére nőtt. Eredményesen benyújtott Zöld Óvoda pályázatot 92 először pályázó óvoda nyert 2024-ben, második körben az eredményesen pályázó óvodák száma 31, míg a harmadik körben eredményesen pályázó óvodák száma összesen 44. Akik már háromszor nyerték el a zöld óvoda címet, azok pályázhatnak a Címmeztartó vagy az Örökös Zöld Óvoda címre. A Címmeztartó Zöld Óvoda címet 12 intézmény nyerte el, míg 54 óvoda sikeresen pályázta meg az Örökös Zöld Óvoda címet. A hálózatnak jelenleg 2025-ben országsszerte 1223 intézmény a tagja, így hazánkban minden negyedik gyermek olyan közösségbe járhat, ahol fenntarthatósági pedagógia részeként a környezeti nevelésben részesülhet. A Zöld Óvodák feladata, hogy megismertetik a gyermekeket a természet értékeivel, illetve biztosítják a környezeti nevelés feltételrendszerét, beépítik az intézmények működtetésébe és nagy figyelmet és energiát fordítanak a szülők és a helyi társadalmi közösségek szemléletformálására is (<https://zoldovoda.hu>).

2.7.2 Erdei Óvoda

Erdei Óvoda–Iskola Program Érdekegyeztető Tanács (2013) az „Erdei Óvodai Minősítés Dokumentumai” című szakmai tanulmányában az alábbiakban fogalmazta meg: „olyan tudatosan tervezett és szervezett, a nevelési intézmény székhelyétől különböző helyszínen folytatott, a környezet adottságaira támaszkodó tevékenység, amely a külső világtevékeny megismerése nevelés részeként segíti a gyermekek környezethez, természethez való

érzékenyítését, a pozitív környezettudatos magatartáskialakítását. Az Erdei Óvoda Program olyan szakmai terv alapján valósul meg, melynek nevelési (pedagógiai) feladatai messzemenően figyelembe veszik a fenntarthatóságra nevelés elvét, a pedagógiai programot, az óvodai nevelésfolyamatjellegét, a nevelési területek, tevékenységi formák kölcsönhatását, egymásra épülését. Az Erdei Óvoda életkori sajátosságokhoz, a választott helyszín természeti, épített és szociokulturális környezetéhez, helyiadottságokhoz, lehetőségekhez igazodó, több napon keresztül (egymást követő minimum három nap) játékos módon, cselekedtetésen keresztül folytatott élménypedagógiára, komplexitásra épülő tapasztalatszerzés, amely bent lakásos, vagy egész napos formában valósul meg.”

Ma Magyarországon a Környezet-és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége 19 minősített erdei óvodát tart nyilván. Ezek az intézmények különleges pedagógiai szemléletet képviselnek, ahol a természet közvetlen megtapasztalása, az élménypedagógia és a környezeti nevelés kiemelt szerepet kap (<https://kokosz.hu>).

2.8 Tanyaóvodák célja és pedagógiai elvei

2.8.1. Tanyaóvodák szerepe

A szociális farmok új arca a már Nyugat-Európában tért hódított tanyaóvoda, mely az ökológiai szemléletet, a felelősséget, a természet iránti érzékenységet hivatott tanítani. A tanyaóvoda szervezeten és tudatosan integrálja a természetet és a mezőgazdasági tevékenységet. A gyermekek fejlődése játszva, tapasztalatok útján, természetes környezetben valósul meg, hiszen efféle együttműködést egy szobában nem lehet megvalósítani. Itt minden tevékenység, elsajátítandó feladat harmonizál a természettel, például számoláshoz virágokat, köveket használnak. Ez a fajta ökológiai szemléletformáló nevelés a gyermekek kíváncsiságára és tudásvágyára alapoz, mindemellett ez az az életkor, amikor a legalkalmasabb egy egészséges, környezettudatos kapcsolatot kialakítása a teremtett világgal. Nem elhanyagolható továbbá, hogy a mai digitális valóságok pusztító hatását ezzel a nevelési alternatívával ellensúlyozzuk (Halmos, 2023).

2.8.2 Tanyaóvoda pedagógiai alapelvei

Az óvoda pedagógiája az organikus nevelés elveire épít, amelyek középpontjában a környezettudatosság, a természetszeretet, természetes tapasztalás, az érzékszervi élmények és a fenntarthatóság állnak.

Jó példa erre a Szent Ferenc Tanyaóvoda, melynek a weboldalán (<https://www.szftanyaovi.hu>) számos hasznos információ található az intézmény működéséről és nevelési szemléletéről. Az óvoda egyik legmeghatározóbb pedagógiai alapvetése, hogy a gyermekek testi és lelki fejlődését egyaránt szolgáló környezetet biztosítson.

Ennek érdekében nevelési elvei a következők:

Tanya-nevelés: A gyermekek mindennapjaiban jelen van az állatok és növények gondozása, megfigyelése, ezáltal közvetlen kapcsolatot alakít ki a környezetével.

Szabad játék és természetben eltöltött idő: A gyermekek szabadon játszhatnak, irányított tapasztalásokat végezhetnek a szabadban.

Önállóságra nevelés: A gyermekek önálló döntéseit támogatják, inspiratív környezetet biztosítva számukra.

Érzékszervi nevelés: Fontos, hogy gyermek tapasztalok útján jusson tudáshoz, ismerje a környezetét, a természetes anyagokat.

Ritmusok jelentősége: A rítusok megélése kiemelt jelentőséggel bír a gyermekek fejlődésében. A napi, heti és éves szintű ismétlődő események, mint például a reggeli köszöntés, a közös étkezés, a heti kertgondozás vagy az évszakhoz kötődő ünnepek, biztonságot, kiszámíthatóságot és közösségi élményt nyújtanak a gyermekek számára.

Szülők szerepének fontossága: Az otthon az, amihez hozzátesz az óvodai nevelés. Az óvodai nevelés ebbe a már meglévő alapba kapcsolódik be. Nem helyettesíti az otthoni nevelést, hanem kiegészíti, gazdagítja azt. A szülő-pedagógus kapcsolat meghatározó, hiszen a gyermek fejlődésének egyik legfontosabb pillére az a bizalom és együttműködés, amely a család és az óvoda között kialakul (<https://www.szftanyaovi.hu>).

2.9 Finanszírozási és jogi lehetőségek: pályázatok és támogatási programok szociális farmokra

2.9.1 Szociális farmok jogi helyzete

Hazánkban a szociális farm legnagyobb problémája a kidolgozott jogi szabályozás hiánya. A hazai szereplők jelenleg két kiemelt célkitűzés mentén dolgoznak. Egyrészt azt szeretnék elérni, hogy a szociális intézmények számára lehetőség nyíljon gazdálkodási tevékenység folytatására, ezáltal növelve önfenntartó képességüket és társadalmi hasznosságukat. Másrészt fontos törekvés, hogy a gazdálkodóknak lehetősége legyen saját farmjukon szociális, egészségügyi vagy oktatási szolgáltatásokat is nyújtani, ezzel új típusú közösségi terek és ellátási formák jöhessenek létre vidéken (Bazsik, 2022). E célok megvalósítása érdekében a szakmai szereplők már megfogalmazták azokat a legfontosabb javaslatokat, amelyek hozzájárulhatnak a

szükséges jogi keretek kialakításához, és elősegíthetik a társadalmi innovációk intézményesítését a mezőgazdaság és a szociális szféra határterületein (Szilva-Orosz, 2023; Jakubinyi és Gazsi, 2024).

Fontos kiemelni, hogy a szociális farmon folytatott termelés legfőbb célja a foglalkoztatottak szükségleteinek kielégítése, és csak másodlagosan szolgálja a piaci értékesítést. A különböző farmtípusokon megvalósítható úgynevezett szociális farmszolgáltatások három fő kategóriába sorolhatók: szociális, termelési és értékesítési tevékenységekbe, amelyek egymással szoros összefüggésben állva egy komplex, egymást kiegészítő rendszert alkotnak. A másik megközelítés esetében, maga a szociális intézmény hoz létre egy saját mezőgazdasági egységet, és belső szervezésben biztosítja a hátrányos helyzetű személyek foglalkoztatását. Ebben az esetben merül fel az egyik legnagyobb probléma, hiszen a mezőgazdasági tevékenység végzésének alapvető feltétele a mezőgazdasági földterülettel való rendelkezés, s a jelenleg hatályos földtörvény korlátozott alanyi körében nem szerepelnek a szociális intézmények. A cél tehát az, hogy azok a szervezetek, amelyek szociális farmtevékenységet folytatnak, hivatalosan is megszerezhessék a szükséges jogosultságokat e tevékenység jogszerű és fenntartható működtetéséhez. Az egyik lehetséges irány a földtulajdonlásra és földhasználatra jogosult személyi kör bővítését célozza. (Orosz, 2017)

Azonban ez nem egyszerű, hiszen a szociális farmok nem intézmények, avagy nem minősülnek bejegyezhető jogi személynek. Erre jelenleg megoldást jelent, hogyha mezőgazdasági kistermelővé válnak. Itt fontos megjegyezni, hogy 2023. november 23-án életbe lépett a kis mennyiségű, helyi és marginális élelmiszer-előállítás és –értékesítés higiéniai feltételeiről szóló 60/2023. (XI. 15.) AM rendelet, mely nagy segítség a szociális farmoknak, hiszen ezáltal a kistermelők mellett már ők is szabadon végezhetnek kistermelői-élelmiszer előállítást. Mindemellett átláthatóbb a szabályozás, egyszerűsödtek a feltételek, maga az értékesítés, illetve kevesebb lett az adminisztráció. (Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, 2023)

Másik megvalósulási forma esetén, amikor a gazda fogadja a szociális célcsoportot, egyszerűbb helyzet áll elő. Ebben az esetben elég lenne, ha a mezőgazdasági tevékenységeket kiegészítenék a szociális farm tevékenységgel (Bazsik, 2022), s ezáltal legalizáltan, szabályozottan valósulna meg az együttműködés. Az elgondolás egyszerű, a megvalósítás azonban nehéz, mivel a mezőgazdasági tevékenység definíciója nem egységes, különböző jogszabályokban eltér egymástól, illetve nem is tartalmaznak minden olyan szolgáltatást, ami egy szociális farmon megvalósul. Ahogyan korábban is utaltam rá, a szociális farm nem tekinthető önálló szervezeti

formának, esetünkben egy tevékenységi kör jogi elismeréséről van szó, amelyhez állami támogatási formák, kedvezmények és működési jogosultságok kapcsolódhatnak.

Szilva-Orosz (2023) „A szociális farm” című monográfiájában megállapította, hogy szükség lenne egy önálló törvényre, mely a szociális farmokat szabályozza. Részletezte a törvény főbb elemeit: A jogszabály fejezetei magukban foglalják a szociális farm fogalmi meghatározását, a különböző farmtípusok és azok jellemzőinek leírását, valamint a szociális farmtevékenység végzésének feltételeit. Rögzítené továbbá az érintett alanyi és fenntartói kört, illetve az állami elismerés eljárásrendjét. Emellett egységes szerkezetben határozná meg a szociális farmok számára elérhető támogatási formákat, ezáltal elősegítve a jogszerű működést, a szakmai fejlődést és a társadalmi hasznosság érvényesülését.

2.9.2 Szociális farmok finanszírozása

A jogi hiányosságok mellett a másik nagy kérdés a szociális farmok fenntartása. Az elmúlt évek pályázatai nem kedveztek a szociális farmoknak, a KAP 2024-es pályázati felhívása azonban releváns segítséget jelenthet a már működő szociális farm kezdeményezéseknek.

A szociális farmok számára elérhetők a „Társadalmi vállalkozások fejlesztésének támogatása” című (KAP -RD50-1-24 kódszámú) pályázat, amely célja a hátrányos helyzetű csoportok foglalkoztatásának ösztönzése és a közösségi gazdálkodás megerősítése. Alanyai lehetnek szociális farm típusú együttműködések, illetve szociális szövetkezetet magukba foglaló együttműködések. A támogatások kiterjedhetnek infrastrukturális fejlesztésre, képzésekre, eszközbeszerzésre, valamint működési költségek fedezésére is. Maximum 40 millió Ft, 100 %-ban vissza nem térítendő támogatás igényelhető. A pályázatokra tervezett keretösszeg 1,6 milliárd összegben van meghatározva. A támogatási felhívás forrását az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap, valamint Magyarország költségvetése közösen biztosítja társfinanszírozás keretében. A felhívás meghirdetésére Magyarország Közös Agrárpolitika Stratégiai Tervének (KAP ST) részeként került sor, a Nemzeti Irányító Hatóság (IH) koordinálásával. (Közös Agrárpolitika, 2024)

2024-ben jelent meg az Ötlettől a megvalósulásig: Szociális farmok létrehozása és működtetése a gyakorlatban című kiadvány (Jakubinyi, 2024), amely átfogó támogatást nyújt mindazoknak, akik szociális farm indítását tervezik, illetve már működő kezdeményezést fejlesztenének tovább. A segédlet lépésről lépésre vezeti végig az olvasót az ötlet megszületésétől a gyakorlati megvalósításig, különös hangsúlyt fektetve a szociális farm elemeire, valamint a szociális farm védjegy megszerzésének feltételeire.

2. kép (www.szocialisfarm.hu)

3. Saját vizsgálat

3.1 Anyag és módszer

Kutatásomban a környezeti nevelést, kiemelten a tanyaóvodák lehetőségét vizsgálom, különös tekintettel a tanyapedagógiára és annak szociális farmokon belüli alkalmazására. A céloom feltárni, hogy milyen hatása van ezeknek a nevelési formáknak, különösen a hátrányos helyzetű, fogyatékkal élő és speciális igényű gyermekek oktatásában. Továbbá a szülők, a család szerepét is vizsgálom, különleges figyelmet fordítva a fenntarthatóságot veszélyeztető kihívások feltérképezésére is.

Kutatásom során mélyinterjúkat készítettem olyan szakemberekkel, akik tevékenységük során környezeti nevelés, farmpedagógia, környezettudatosság jegyében oktatnak. Az interjúk célja, hogy feltárjam, milyen módszereket alkalmaznak, milyen hatásokat tapasztalnak a gyermekek fejlődésében, és hogyan látják a szülőkkel való együttműködés lehetőségeit. Kitértem arra is, hogy ismerik-e a szociális farm lehetőségeit, ha igen, élnek-e ezen lehetőségekkel. A kritikus pontokat ismerve, beszéltünk a kihívásokról, a finanszírozásról, illetve a jövőbeli tervekről.

Párhuzamosan kérdőíves felmérést végeztem óvodás korú gyermeket nevelő szülők körében, kérdéseim során azt szerettem volna felmérni, hogy milyen mértékben ismerik a szociális farmokban és tanyaóvodákban rejlő lehetőségeket, van-e igényük ilyen típusú nevelésre, milyen félelmeik, aggályaik vannak. Jelen helyzetükben milyen környezettudatos cselekvések jellemzik gyermekeik életét.

Úgy gondolom, hogy a kutatás eredményei hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a tanyaóvodák és szociális farmok nevelési potenciálja szélesebb körben ismertté váljon, és hogy a döntéshozók, pedagógusok és szülők egyaránt felismerjék a természetes környezetben zajló oktatás hosszú

távú előnyeit. A tanyapedagógia nem csupán egy alternatív nevelési forma, hanem egy olyan komplex szemlélet, amely a fenntarthatóság és környezettudatosság alapjait képes megerősíteni már a korai gyermekkorban.

A mélyinterjúk előkészítésénél megfogalmaztam 15 kérdést, melyek a téma vizsgálatát segítették, illetve az interjúim vezérfonalát képezték. A teljes kérdéssort a 2. számú melléklet tartalmazza. A kutatás során kvantitatív módszertant alkalmazva öt olyan szakemberrel vettem fel a kapcsolatot, akiknek tevékenységükben kiemelt szerepet kap a környezeti nevelés, a farmpedagógia, valamint a szociális farmokhoz köthető oktatási és fejlesztő programok megvalósítása. Az interjúk félig strukturált formában zajlottak, amely lehetőséget adott arra, hogy nyitott, értékelő kérdések mentén mélyebben beszéljünk át a környezeti nevelés, a szociális farm és a kutatásom szempontjából releváns témákat (Horváth, 2012).

Fontosnak érzem kiemelni, hogy az interjúkat sikerült minden esetben személyes jelenléttel megszervezni, így nem csak az interjúra volt lehetőségem, de minden interjú alanyom megtudta mutatni a tevékenységének helyszínét, mely által még alaposabban, komplexebben értékelhettem a kapott ismereteket. Az interjúk előtt az interjúkérdéseket előzetesen rendelkezésre bocsátottam az interjúalanyaim számára, így lehetőségük nyílt felkészülni a beszélgetésre, átgondolni és strukturálni saját tapasztalataikat. Ebből adódóan az interjú kötetlenebb hangvételű, értékelő és elemző jellegű párbeszéd volt. Az elkészült interjú anyagot a dolgozatomhoz való felhasználás előtt előzetesen az interjú alanyaim rendelkezésére bocsájtottam, hogy tartalmát hagyják jóvá, illetve, ha bármi olyan témát, gondolatot nem jegyeztem le, mely részükről releváns információ, és ha szeretnék, hogy a kutatásomban az szerepeljen, akkor azt legyen módom pótolni. Számomra lényeges volt, hogy az általam összefoglalt gondolatok teljes mértékben az általuk képviselt gondolatokat fedjék.

Kérdőíves (kvantitatív) vizsgálatomat online felületen végeztem, 2025. szeptember 12. és október 1. között. A kutatás célcsoportját az óvodás korú gyermeket nevelő szülők alkották, akiknek véleménye és tapasztalatai kulcsfontosságúak a tanyapedagógia és a szociális farmokon megvalósuló környezeti nevelés társadalmi fogadtatásának megértéséhez. A kérdőívet összesen 80 fő töltötte ki. A kérdőívem 20 vegyes típusú kérdést tartalmazott: 18 feleletválasztós kérdés mellett 2 nyitott kérdés került kialakításra. A nyitott kérdések lehetővé tették a válaszadók szabad véleménynyilvánítását, míg a zárt kérdések strukturáltabb adatgyűjtésre adtak lehetőséget, előre megadott válaszopciók alapján.

4. Eredmények és értékelésük

4.1 Interjúk tematikus jellemzése

A következő fejezetekben az interjú alanyaik munkásságát mutatom be, s az interjúk tartalmát ismertetem, majd ezt követően a három interjú alany tevékenységét hasonlítom össze a fenntarthatóság három pillére mentén, avagy környezeti, társadalmi, és gazdasági szempontokból (Fleischer, 2014). A kutatásom során öt interjú alanyt kerestem meg. Az interjú kapcsán felkeresett Tarjáni Gyermektábor Erdei Óvodája és a Szent Ferenc Tanyaóvoda, esetében végül nem valósult meg az interjú. Az interjúim során Tari Tündével a Bari Tanya tulajdonosával, s egyben a Baritanya Természet- és Környezetvédelmi Egyesület alapítójával, Vukovich Daniellával a Sokszín Kertműhely Egyesület alapítótagjával és Németh Eszterrel a Kicsi Szép Tanya waldorf pedagógusával, a Farm-alapú Nevelésért Egyesület alapító tagjával beszélgettem. Mindhárom szakember tapasztalataival, látásmódjával, s segítségével lehetőségem nyílt betekintést nyerni a társadalmi farmok működésébe. (A kérdéssor a dolgozatom 2. számú mellékletében elérhető.)

4.1.1. Baritanya Természet- és Környezetvédelmi Egyesület- Interjú Tari Tündével

A Mátra déli lábánál, Kismánán, található a Bari Tanya, egy olyan különleges helyen, ahol a természetközeli életmód, a vidéki vendégszeretet és a környezeti nevelés egyszerre van jelen. Az ide látogatók nemcsak kikapcsolódnak, de tanulnak is a természet ritmusáról, az állatokkal való együttélésekről, és arról, hogyan élhetünk harmóniában a környezetünkkel és a természettel. A Bari Tanya közel egy

3. kép (<https://baritanya.hu/>)

hektáros területén a felelős állattartással ismerkedhetnek meg az ide érkezők (<https2://baritanya.hu>). Tünde nagyon sokoldalú nő, 20 éve tevékenykedik, adja át sok-sok embernek tudását és látásmódját. Kérdésekre, hogy milyen végzettsége van, hosszasan sorolja, gazdasági mérnöki diploma, középfokú népművelő ügyintéző, humán erőforrás szakmenedzser, rendezvényszervező, aranykalászos gazda, de amire a legbüszkébb, az a családpedagógiából szerzett mediátor képesítése. Tünde egyedül vezeti a tanyát, Baritanya Természet- és Környezetvédelem Egyesületként működnek.

Arra, hogy milyen tevékenységeket végeznek a gyerekekkel együtt, egyszerű a válasz. “Mindent is. A gyerekek nem csak látogatóba jönnek és állatot simogatnak, felelősséget is kell vállalniuk. Az állatok etetésében, takarmányok megismerésében, mi az a széna, mi az a szalma, s a ganézás is feladat”. A környezeti nevelés alap gondolata a globális felelősség vállalás. Tünde tanítja a gyermekeknek, hogy igenis minden kis tett nagy lépés a természetünk, a környezetünk megvédéséhez. Nincs pazarlás, a hulladék nem szemét, a pazarlásmentes életre tanítja a gyerekeket. Fontos dolognak tartja, hogy az emberek felismerjék, s tudatosan mozduljanak el a minimalista élet irányába. Beszélgetés közben kitérünk Jane Goodall munkásságára, akivel volt szerencséje személyesen is találkozni a Pannon Egyetemen. Nagy dicsőség volt Számukra, hogy azon kevesek között lehettek, akik nemcsak találkoztak a világhírű főemlőskutatóval, de elmondhatták, hogy csapatak a Roots and shoots csapatokhoz csatlakozva hogyan támogatja a környezetvédelmet. Mindemellett a Globális Nevelés hetében az általuk készített klímaszorongást bemutató videójuk az Európa Tanács elé jutott. Ezen tapasztalatok még inkább elmélyítették, inspirálták életmódjában. Számtalan környezettudatos, természetvédelmi megmozdulásban vesz részt az Egyesület, céljuk közösségi tevékenységeken keresztül cselekvésre készíteni. Ilyen cselekvések kapcsán merült fel a Békás tó megmentése, amikor 30 gyerek élőláncban hordta a vizet a tóba, a természetvédelem mellett a gyerekek csapatkohéziója is erősödött. Megtanulják, hogy jó jót tenni. Egri menhelyre is ellátogattak a gyerekekkel, ott kutyát sétáltattak pár órán keresztül, majd visszaérve a táborba, minden gyermek írt egy cikket, miért is érdemes egy menhelyről származó állatot örökbefogadni, s ezt a saját online felületeiken megosztották a gyerekek. Ezáltal is segítve, hogy minél több menhelyes állat találjon mihamarabb gazdára.

Arra a kérdésre, hogy milyen hatással van a gyermekek fejlődésére, viselkedésére a tanyán való jelenlét, elmesélt egy történetet, amiben egy kisfiú az első nap még két kézzel hessegeti el a méhecskét, a tábor végére a gyermek már nem csak hogy nem hessegeti el, de a kisfiú arcán lévő verejtékből oltja szomját a „méhecske”. Mindezt anélkül, hogy akár a gyermeknek, akár a „méhecskének” baja esne. Számomra az egyik legmeghatározóbb mondata Tündének az alábbi volt: „Együtt dolgozunk, együtt eszünk, együtt sírunk, együtt nevetünk!” Azt hiszem ez az összetartozás, összetartás alapja. A másik meghatározó mondata pedig: „Adni, csak nyitott tenyérbe lehet!” A Bari Tanya nem lobbizik külön, hogy mindenképp menj hozzá, légy részese, tanulj tőle, ő egyszerűen fogadja azokat, akik ebben a szemléletben útitársak szeretnének lenni. A táborokra jelentkezők adatlapot töltenek ki, s a tábor előtt sor kerül egy személyes találkozásra is.

Kérdéseim között szerepelt, hogyan sikerül a családokat bevonni a környezeti nevelésbe. Tapasztalatai alapján már sok esetben a szülők is érzékenyítettek, fogékonyak a természetvédelemre, a környezettudatosságra. Az egyik tábor alkalmával az egyik feladat az volt, hogy mindenki találja ki, hogy otthon mivel tehetne a környezettudatosságért. Az egyik kislány családja rengeteg PET palackos szénsavas vizet fogyasztott, a kislány az egyik bevásárló központban egy raklapra összehordtatta az édesapjával a család 1 havi PET palackos fogyasztását, ezzel a képpel szembesülve a család beszerzett egy sodastream-et. S azt hiszem ez megválaszolta példával is a következő kérdésem, mely arról szólt, hogy milyen előnnyel jár egy ilyen látogatás. Tünde az elmesélt kislány történetén túl Lee Durell gondolataival válaszolt, aki többször hangsúlyozta, hogy érzelmeket kell ébreszteni, ez elengedhetetlen része a környezetvédelemnek. Ez inspirálja az Egyesület minden cselekvését, így átadva a természet szeretetét.

Kitértünk a kihívásokra, a finanszírozásra is. A tanya fenntartása nehéz, a Bari Tanya szálláshelyként is funkcionál, illetve Tünde mellékállásban üzletkötőként is tevékenykedik. Ezen bevételek mind a tanya fenntartását szolgálják. A tanya nem önfenntartó. Kétféle időszámítás működik az életében, a nyári, amikor jönnek hozzá a gyerekek, s a téli, amikor ő megy rendkívüli tanórákat tartani óvodákba, iskolákba. Tart „CSAK A TI NAPOTOK” programokat a tanyán, amikor akár egész napos programként hozza közelebb a természet csodáit a kíváncsi érdeklődőknek. Észrevétlenül, tapasztalatok útján szerez meghatározó tudást az ide látogató. A téli időszakban történtek változások, míg régen az intézmény hívta, s finanszírozta ezeket az előadásokat, most a szülők közössége teszi ugyanezt. A rendezvényekre való eljutást, óratartásokra való utazásokat önköltségeken fedezi, vagy adományokból, esetleg önkéntesek bevonásával.

A jövőre nézve sok terve van. Szavait idézve: „Kevesebbet szeretnék moslékos vödröt cipelni, s többet beszélni, hogy élhetnénk jobban, s a jobb élet alatt nem az összeharácsolt anyagi vackokat értem.” Fő céljai, hogy tanítson, szemléletet formáljon, arra törekszik, hogy minél több hasonló gondolkodásmódú emberre leljen. Vallja, hogy az egyik legfontosabb dolog, amit az embereknek meg kellene érteni, hogy az állatoknak is vannak érzései. A jövő terveibe szerepelnek a nagyobb social média megjelenések, több tag bevonása az egyesületbe, még több önkéntesre lenne szükség, több kitelepülésre, valamint szüksége lenne egy állatszállító járműre. A tanya állapotmegóvása és fejlesztése rettenetesen költséges, folyamatos munkákat igényel, s ezek nem elhanyagolhatóak. Önkéntesek segítik, amit tud, saját maga

végez el. A jövő óvodapedagógiája a legfontosabb momentumának tartja a környezeti nevelésben jártasabb, képzetesebb kollégák kinevelését.

Arra, hogy hallott-e már a szociális farmról, határozott nem a válasz, de elveik, működésük alapján réges-régen megvalósítják a szociális farmot saját önerőből. Így megbeszéltük, hogy amennyi információt csak tudok, továbbadom számára a témában, hogy minél hamarabb tisztában legyenek az elérhető lehetőségekkel. Kitértünk arra is, hogy kapnak-e a helyi szervektől támogatást, bármilyen segítséget vagy anyagi támogatást, de sajnos nem. Az önkéntesek száma 20 körül mozog, vannak visszatérő családok, ahol apuka bőrröndnyi szerszámmal érkezik, s napközben igrékszik minél több férfimunkát elvégezni a tanyán.

Számomra az egyik legmeghatározóbb téma a gyerekek közti együttműködés történetei voltak. A tanyára megérkezett óvodás csoport első feladata egy szalmabálát állítsanak fel, s ezt követően mindenki másszon fel a szalmabála tetejére. A leghosszabb idő 26 perc volt, mire a gyermekek között kialakult egy olyan kohézió, hogy a nagyobb, az erősebb lenyúl a kisebbet felsegíteni. Szóba került egy másik csoport is, ahol a nagyobb gyerekek először a kicsiket rakták fel a szalmabála tetejére, aztán ők is felmáztak. Pár perc alatt készen voltak. Ők egy árvaházból érkeztek. A táborok esetén mindig fogad hátrányos helyzetű gyerekeket.

Tünde tanítja, hogy mindig tedd, amit tudsz, ott, ahol vagy és azzal amid van. Több előadás témája is van, melyekkel próbál elérni kicsiket nagyokat egyaránt. Jelenleg ketreces tartásból vett vagy inkább „mentett” tyúkokat. A témával kapcsolatban elmondta, hogy a ketreces tartásban egy ketrecben 12 tyúk éli mindennapjait, s erről készített prezentációval különböző platformokon, előadásokon keresztül hívja fel a figyelmet a nagy üzemi ketreces és az ökológiai szabadtartású csirkék tartása közti különbségekre. Ökológiai gazdaságból származó 1 db tojás ára maximum 30 ft-tal kerül többbe, mint a ketreces tartású esetén. Mégis ma Magyarországon közel 80 %-ban ketreces tyúktartás a jellemző a baromfiágazatban, míg az ökológiai tartás elenyésző.

Beszélgetésünk talán egyik legmeghatározóbb pontja az a történetet, amit Tünde mindenkinek elmesél, aki a Bari Tanyára érkezik: „Ég az erdő, menekülnek az állatok. Egy kis kolibri azonban az égő erdőbe repül, egy csepp vízzel a csőrében. Megállítják a többiek: Te tényleg azt gondold, hogy ezzel megállítod ezt a veszedelmet? S a kolibri azt válaszolja: Nem gondolom, de én megteszem a részem. Úgy gondolom mindenkinek a saját felelőssége megtenni a saját részét. Emellett úgy gondolom, hogy okkal találkoztunk most Tündével. A Bari tanya egy életforma, s azt is fontos leszögezni, hogy ez az életforma nem való mindenkinek. Tünde várja azokat, akik hasonló gondolkodásúak. „Hiszen egy fecske, nem csinál nyarat. De sok kicsi

sokra megy!” Továbbá hangsúlyozta, hogy nem valami ellen kell küzdenünk, hanem valamiért. Rengeteg mindenről beszéltünk még, figyelmembe ajánlotta többek közt Gelencsér András, Szatmári Örs, Gyulai Iván, Juhász Árpád, Kassai Lajos előadásait. S nemcsak információkkal, tudással, szemlélettel lettünk gazdagabbak, a tanyán történő életbe is betekintést nyerhettünk találkozásunkkor. Azt gondolom, hogy itt az ember lelke megpihenhet, feltöltődhet. Az egyik vendégszoba mestergerendáján lakik egy fecskepár. Ők előbb beköltöztek, mint Tünde. Óvják, s minden tavasszal visszavárják őket. Áldást jelentenek a házra, s annak minden lakójára.

4.1.2 Sokszín Kertműhely Egyesület: Interjú Vukovich Daniellával

A kezdetekben a Szentendrei-szigeten, Tahitótfalun található Háromkaptár gazdaság 2006-ban kapott ökológiai minősítést, majd Zöldségközösségként tevékenykedtek évekig. A Háromkaptár Zöldségközösség tagjai bekapcsolódhattak a gazdaság mindennapjaiba, mindemellett egész évben megbízható forrásból juthattak zöldséghez. Ez nem egy klasszikus termelő-fogyasztó kapcsolat volt, miközben 40-60 család ellátását biztosították, Közösség által fenntartott, 2025-re 2,5 hektáros gazdasággá váltak. A gazdaság egyre több állatnak is otthont nyújtott, szabadtartásban, szeretve nevelnek lovakat, malacokat, bárányokat, csirkéket. Felismerve, hogy a helynek milyen különleges ereje van, a család, barátok összefogtak és megalapították a Sokszín

4. kép (Saját forrás)

Kertműhelyt, mely már 5. éve működik. A kert nemcsak élelmiszert termel, hanem szemléletet is formál. Kiemelt szerepet kap a környezeti nevelés: céljuk, hogy minden korosztály, mind a gyerekek és mind a felnőttek megtapasztalhassák a természethez való kapcsolódás örömét és felelősségét. A kert befogadó közösségi térként működik, ahol külön figyelmet fordítanak a fogyatékkal élő emberekre is. Számukra biztonságos, támogató és élményalapú környezetet teremtenek, ahol lehetőség nyílik a pihenésre, játékokra, tanulásra és kapcsolódásra. A kert kapui nyitva állnak mindenki előtt. Az egyesület rendszeresen szervez közösségi programokat, érzékenyítő foglalkozásokat, kertpedagógiai műhelyeket és terápiás jellegű eseményeket, hogy minél többen eljuthassanak hozzájuk. A Gondoskodó Kert nemcsak termel,

hanem közösséget épít – egy olyan helyet, ahol az ember és a természet újra egymásra találhat (<https3://sokszinkertmuhely.hu>).

Vukovich Daniella fogadott minket. Az interjú során szó esett családról, személyes élményekről, közösségi tapasztalatokról, a kert mindennapjairól. A Sokszín Kertműhelyt 12 alapító tag hozta létre, egyesületként működnek. Daniella agrármérnöki végzettséggel rendelkezik, az alapítók csapatát pedig sokszínű szakmai háttér jellemzi: pedagógusok, kertészmérnökök és más elhivatott szakemberek alkotják, akik mindannyian közös szenvedéllyel és elkötelezettséggel dolgoznak a közös célért. Időközben a Zöldségközösség tevékenysége lecsökkent, már csak szűk körben termelnek, azt is inkább saját részre. A kertműhely működését a permakultúra elvei határozzák meg. Fontos számukra, hogy harmóniában legyenek a természettel, tiszteletben tartás az ökológiai összefüggések fontosságát, ezáltal biztosítják, hogy a gazdaság hosszú távon fenntartható módon szolgálja az emberi közösség és a környezet jólétét. Teret engednek a szabad természetnek, az őshonos növényeknek és állatoknak. A gazdaság tevékenységeit napi szinten változó létszámban végzik el, de általában 2-3 fő van jelen. A rendezvényeket, nagyobb eseményeket úgy próbálják megszervezni, hogy minél többen jelen tudjanak lenni az alapítók és a tagok közül.

Azokra a kérdésekre, hogy milyen tevékenységek zajlanak a tanyán a gyerekek részvételével, hogyan jelenik meg náluk a környezeti nevelés a pedagógia programban, egy összetett, komplex, jól felépített szemléletet és rendszert mutatott be Daniella. A gazdaság az ide látogató kicsiknek és a nagyoknak az élet körforgását mutatja be. Rendszeres látogatók és tevékenykedők egy közeli Waldorf iskola tanulói, 6-10 év közötti gyermekek. Osztályonként akár 28 fős létszámmal. A gyerekek a maguk vetett magok fejlődését végig kísérik, ápolják a növényeket, gondoskodnak az állatokról, szemlélői és részesei is egyben a természetnek, a gazdaságnak. Az 1. és 2. osztályos gyermekek programjai inkább játékosak, míg a 3. osztályos gyerekek építő foglalkozásokon is részt vesznek. A gyerekek együtt kézműveskednek, együtt segédkeznek a főzésben, megtanulnak kenyeret sütni, tésztát gyúrni. Közben észrevétlenül erősödik a gyerekek közti összetartás, a bizalom, a közösség kohéziója.

Daniella kitért arra is, hogy az iskolával, a pedagógusokkal szoros az együttműködés, annyira, hogy az iskola tanrendjében szerepel a gazdaság rendszeres látogatása. A Waldorf iskola mellett a gazdaság rendszeres látogatói közé tartoznak egy közeli településen működő, fogyatékkal élő fiatalokat segítő intézmény tanulói is. Ők összesen 19- en vannak, 16 és 25 év közötti különböző fogyatékkal élő fiatal. Számukra ez a hely nemcsak biztonságos és befogadó környezetet jelent, hanem lehetőséget is arra, hogy kapcsolódjanak a természethez, részt

vegyenek a közös tevékenységekben, és megtapasztalják az alkotás örömét. A gazdaság nyitottsága és szemlélete segíti őket abban, hogy saját tempójukban, saját képességeik mentén váljanak a közösség aktív részévé.

A Sokszín Kertműhely fő célja, hogy a lehető legszélesebb körben tudjon biztosítani olyan természetközeli tevékenységeket az ide látogatóknak, amik egyaránt szolgálják a testi, lelki és szellemi jólétet. A természet ciklikusságát érezve, az évszakok szerinti foglalkozások, mind-mind hozzájárulnak a jövő generációjának környezettudatos neveléséhez. Az önfenntartás, a felelős gondolkodás, az önálló életre való nevelés alapgondolata a gazdaság minden lépésének. Nemcsak gazdaságon belül szerveznek programokat, a környék természeti adottságaira is építenek. A rendszeres látogatások által szervezett programok mellett nyári táborokat is szerveznek, napközis táborokat és ottalvós táborokat egyaránt. Osztálykirándulási programokat nyújtanak, kertműhely foglalkozásokat, illetve zöld csapatépítőket is szerveznek.

Arra a kérdésre, hogy milyen hatással van a gazdaságban való jelenlét a gyermekek fejlődésére Daniella szavait idézem: „Hihetetlen hatással van a gyermekekre a természettel, a földdel való kapcsolódás.” Elmesélte, hogy volt olyan Waldorfos osztályuk, akik 4 éven keresztül voltak folyamatos, rendszeres látogatói a gazdaságnak. A gyerekek viselkedése, mint például az állatok, a növények, a körülöttük lévő környezet tisztelete, a természetbe való belesimulás, a környezeti nevelés egyik legmeghatározóbb eredménye. A gazdaságban a gyerekek alapot kapnak arra, hogy később fenntartható, egészségtudatosabb életet éljenek, környezettudatos, természet értékeit tisztelő és óvó felnőtt váljon belőlük.

A fogyatékkal élő fiatalokkal való tapasztalataikra is kitért. Itt a foglalkozások során, a természetközeli nyugalomban, mindenki megtalálja azt a valamit, ami táplálja a lelkét, ezek az együttlétek mély és tanulságos érzelmeket ébresztenek. Itt mindenki értékesnek érezheti magát, saját képességei mentén kapcsolódhat a közösséghez, és olyan élményekkel gazdagodhat, amelyek hosszú távon is hatással vannak az önbizalmára és a világgépére.

A szülők környezeti neveléshez való hozzáállásáról is beszéltünk, mely nagyon változó. Alapvetően nyitottak, az osztálykirándulás például nagyon jó lehetőség a gazdaságba való betekintéshez, s sokszor egy-egy ilyen osztálykirándulás után a gyermek visszatérő vendég lesz a nyári táborok alkalmával. Gyakran érkeznek hozzájuk olyan családok, ahol a gyermek valamilyen különleges figyelmet igényel. Miközben más alternatívák nem mindig tudnak valódi támogatást nyújtani a fejlődésükhöz, a kertben valami egészen különleges történik: a gyermek megnyílik, megnyugszik, és szinte észrevétlenül kapcsolódik a természet ritmusához.

A természet, a környezet gyógyító ereje, a szabad tér és az élő világ jelenléte segíti őt önmaga felfedezésében.

A szülők bevonása nyílt napok alkalmával történik. Ilyenkor nem csak a gyermek részesül az itt megvalósuló közösségi programokból, a szülő is részesülhet a kert nyugalmaiban, a közös tevékenységek örömeiben. További kérdésem volt, hogy mik a legnagyobb előnyei annak, hogy látogatások történnek a gazdaságban. Daniella kifejtette, hogy a gazdaság egyik legfontosabb, s legmeghatározóbb pillére a közösségformálás. A gazdaság organikusan épült fel, itt mindenki megtalálja a maga örömét, mely jót tesz a lelkének.

Kitértünk a kihívásokra is, amelyekkel a mindennapi működés során szembesülnek. A legnagyobb mozgatórugó a folyamatos logisztika: minden egyes foglalkozásnál és rendezvénynél kiemelt figyelmet igényel a gazdaság létszámának biztosítása, valamint az önkéntes munkák megszervezése. Ezek a háttér folyamatok láthatatlanul, mégis alapvetően járulnak hozzá ahhoz, hogy a programok gördülékenyen és a közösség igényeihez igazodva valósuljanak meg.

További kihívás az időjárás kiszámíthatatlansága, amely időnként sajnos próbára teszi mind a szervezést, mind a programok megvalósítását. Ugyanakkor ezek a helyzetek is értékes tanulási lehetőséget kínálnak, hiszen a gyermekek megtapasztalhatják a természet változékonyságát, alkalmazkodni tanulnak, érzékenyebbek lesznek a természet ritmusára.

Az egyik legmeghatározóbb kihívás azonban az egyensúly megtalálása, hogy annyi fizető programot sikerüljön megvalósítani, amiből fedezhetőek legyenek a szociális programok.

A jövőre nézve sok tervről beszéltünk. Szeretnék, ha egyre több olyan gyermekcsoport kapcsolódna hozzájuk, akik rendszeresen visszatérnek, és hosszabb távon is részesei lesznek a közösség életének. A gyerekek ezáltal megtapasztalhatják, milyen is a vetés öröme, a növény gondozása, fejlődésének végig kísérése után a termés learatása. Saját munkájuk gyümölcsét kapják végül kézhez, s ez az egyik legszebb példája annak, hogyan válik a befektetett energiájuk, a türelmük és az odafigyelésük kézzelfogható eredménnyé. A gyermekek számára ez nemcsak sikerélményt jelent, hanem mélyebb megértést is ad a természet működéséről, a felelősségről és az alkotás örömeiről.

A korcsoportot is szeretnék szélesíteni, szeretnék több óvodás gyermeket és kiskamaszokat is bevonni. Beszéltünk a pedagógiai lehetőségekről is, hiszen a mai gyerekeket rendkívül sokféle hatás éri, amelyek között gyakran nehéz eligazodni. Kiemelten fontos, hogy a gazdaságon belül megvalósult foglalkozások mellett tudatosan szervezett, természetközeli élményekkel is gazdagítsák a programot. Ilyenek például a Dunára szervezett vízitúrák,

gyógynövénygyűjtő kirándulások, amelyek nemcsak ismeretet adnak, hanem mélyebb környezeti érzékenységet is kialakítanak. A gyermekek ezeken az alkalmakon közvetlen kapcsolatba kerülnek a természettel, megtanulják tisztelni annak törvényszerűségeit, és játékos formában sajátítják el a környezettudatos szemlélet alapjait. Szeretnék minél több fogyatékkal élő és hátrányos helyzetben lévő embernek segíteni, biztosítani Számukra a Kert gyógyító erejét.

A gazdaság finanszírozásáról is beszélgettünk. Az Egyesület a közeli Waldorf iskola rendszeres látogatásain kívül szervez több órás vagy akár több napos osztálykirándulásokat, napközi és ottalvós táborokat, kertműhely szakköröket, tanfolyamatokat, zöld csapatépítőket és vízitúrákat.

Az ezekből befolyt összegek lehetőséget teremtenek arra, hogy a szociális szférát is támogassák, különös figyelmet fordítva a fogyatékkal élő és hátrányos helyzetű emberekre. A bevételek hozzájárulnak ahhoz is, hogy olyan programok és lehetőségek valósuljanak meg, amelyek valódi segítséget nyújtanak azoknak, akiknek a legnagyobb szükségük van rá. Az Egyesület külön pályázatokon nem vesz részt, s sajnos a helyi szervektől sem érkezik támogatás. Az Egyesület tagjai, s elhivatott önkéntesei vannak jelen, mint legfőbb támogatók. A gazdaság fenntartása saját költségen valósul meg. A Sokszín Kertműhely Egyesület nem csak hallott már a szociális farmról, de elveikben, működésükben már szociális farmként működnek. A környezeti nevelésből befolyt összeg automatikusan a szociális tevékenységük fenntartására fordítódik. Nem csak beszélünk a gazdaságról, Daniella meg is mutatta nekünk a Sokszín Kertműhelyt. Ez az élmény még közelebb hozta hozzám a hely szellemiségét és értékeit. A legmeghatározóbb hely számomra a kültéri konyha volt, s a kemence. Ez a tér nem csupán a közös ételkészítés helyszíne, hanem a valódi összetartozás szimbóluma is.

Az Egyesület honlapján szereplő gondolat tökéletes meghatározása működésük alapjának:” A kisgyerek tanulja az élet körforgását, a mindig rohanó elme megpihen, az idős megérzi, hogy a kezei még mindig hasznosak. A kert egy olyan hely, ami nem válogat, és nem ítélkezik. Alázattal és elvárások nélkül tart meg bárkit, aki belép a kapun, hogy aztán élményekkel, napfényvel telve lépjen ki ugyanott.” (<https3://sokszinkertmuhely.hu>)

4.1.3 Farm-alapú Nevelésért Egyesület: Interjú Németh Eszterrel

A Kicsi Szép Tanya gondolata 2013-ban született meg Németh Eszter és munkatársai fejében, akik már akkor egy olyan hely létrehozásáról álmodtak, ahol a természet és az emberi kapcsolódás központi szerepet kap. Az elkövetkező években – egészen 2016-ig – alapos kutatómunkát végeztek: tájékozódtak a természetközeli pedagógiai kezdeményezésekről, szociális farmok működéséről, tanulmányozták a nemzetközi példákat, és személyesen is ellátogattak külföldi farmiskolákba, hogy tapasztalatokat gyűjtsenek. Ezek az élmények és tanulságok alapozták meg azt a szemléletet, amely ma is meghatározza a Tanya működését. A Farm-alapú Nevelésért Egyesületet 2016-ban hozták létre elkötelezett családok és

5. kép (<https://kicsiszep.hu/>)

munkatársak, akik közös értékek mentén, közösségi összefogással kezdték el építeni a program alapjait. A kezdeti magot mintegy 20–25 fő alkotta, akik személyes tapasztalataikból, szakmai tudásukból és közös álmaikból merítve hozták létre ezt a támogató közeget. Az Egyesület egyik gyakorlati helyszínét Gödöllőn, egy bérelt, 2000 négyzetméteres családi gazdaság adja.

A céljuk, hogy olyan élő, befogadó, tanulási környezetet teremtsenek, ahol a természet közelsége nem csak háttér, hanem eszköze is a fejlődésnek. Itt mindenki, legyen gyermek vagy felnőtt, a közösség ereje által tanul és fejlődik. Az egyéni különbségek nem akadályt, hanem lehetőséget jelentenek: a közös munka, tapasztalat, játék során mindenki megtalálhatja a saját útját, ritmusát és értékét (<https4://kicsiszep.hu>).

Németh Eszterrel a Kicsi Szép Tanyán találkoztunk. Érkezésünkkor Eszter körbevezetett bennünket, megmutatta a tanyát, a tantermeket, melyek hangulatát szavakkal nehezen tudnám leírni. Ez a környezet nemcsak befogad, hanem inspirál is, minden részlet gondosan megválasztott, itt fontos az ember, fontos a közösség. Közben egy időre csatlakozott hozzánk a Tanya legidősebb tanulója, aki 2017 óta kapcsolódik a Kicsi Szép Tanya közösségéhez. Ő ma már 16 éves, autizmussal él, jelenléte különleges értéket képvisel a közösségben. A természetes környezet, a strukturált, mégis rugalmas napi ritmus, valamint az elfogadó közösség mind hozzájárulnak ahhoz, hogy saját tempójában, biztonságban fejlődhessen. A szociális farm pedig

a következő lehetőség lenne, ahol számára még inkább kiteljesedhetne a mindennapok biztonsága.

A Kicsi Szép Tanya közösség formálásában 15 fős munkatársi kör vesz részt, tanárok, gazdák, mesterek és önkéntes segítők, akik szakmai tudásukkal, jelenlétükkel és elkötelezettségükkel támogatják a közös tanulás, fejlődés és együttlét folyamatát.

Eszter Waldorf tanárként tevékenykedik, az Egyesület alapítói között volt 2016-ban. Az Egyesület létrehozásakor egyik legfőbb felismerésük volt, hogy sok olyan kisgyerek nem kerülhet be Waldorf iskolába, akiknek egészséges fejlődését a Waldorf pedagógia tudná biztosítani. Ennek oka egyrészt a nagy létszám, de sok esetben más, például az egyéni fejlődésükben mutatkozó tünetek, okok is közrejátszanak. Így indult el a kutatómunka, amely nemcsak szakmai alapokat teremtett, hanem fokozatosan életre hívta azt a közösséget is, amely ma a Farm alapú Nevelésért Egyesület gyakorlati helyszínéeként a Kicsi Szép Tanyát jelenti. A közös gondolkodás, a tapasztalatgyűjtés és a megosztott értékek mentén formálódott egy olyan csoport, amelyben a természetközeli nevelés, az elfogadás és az együttműködés mindennapi valósággá vált. Itt a hely környezete, az évszakok váltakozása, az anyag, az elemek, a természettel való találkozás nem csak tényezők, de észrevétlenül alakítják, nevelik a gyermekek környezettudatosságát. A kezdetekben elsősorban iskolai osztályok érkeztek látogatóba, és ez minden alkalommal értékes tapasztalatszerzést jelentett számukra. Mivel a helyszín nem saját tulajdon, különösen nagy felelősséggel jár annak gondozása, megóvása és megbecsülése.

Jelenleg 18 gyermek - köztük többen különleges nevelést és figyelmet igényelnek - jár hétfőtől csütörtökig a Kicsi Szép Tanyára. Életkoruk alapján három csoportban zajlanak a foglalkozások. A kicsik 7 és 9 év közöttiek, a középső csoportba 9-12 évesek, a nagy csoportban pedig 12-16 évesek tartoznak.

Eszter elmesélte, hogyan épül fel egy napjuk. A kisiskolások még a szüleikkel érkeznek, a nagyok már önállóan érkeznek otthonról a tanyára. A nagyok ezáltal megtapasztalják az önállóságot, a magabiztosságot, s ez nagy önbizalmat ad nekik.

Napindító készülékekben fogadják a felnőttek a gyerekeket, mint például teaőzés, tűzrakás, térrendezés. 9 órakor meghitt, közös körben az évkör énekeiből, közös fohászból merítenek erőt, vetési naptárt tekintenek meg, s hangólnak rá a napi teendőkre. Ezt követően szabadidős tevékenység zajlik, reggeli mozgás (séta és futás) a tanyán, a gyerekek testileg-lelkileg feltöltődnek és harmóniába kerülnek a környezetükkel, valamint saját belső világukkal. Ezután következnek az időszerű és szükségszerű feladatok, a kertben, a konyhában, a műhelyben vagy az udvaron. A gyerekek aktívan részt vesznek ezekben a tevékenységekben, miközben

észrevétlenül sajátítanak el olyan tapasztalatokat és készségeket, amelyek mélyen beépülnek a gondolkodásukba és viselkedésükbe. Az itt szerzett tapasztalat az önállóságra nevel, miközben a természet körforgásában nem csak nyugalmat, de saját magukat is meglelik. Közösen viselik gondját a kertnek, segítik egymást, erőt ad számukra, s büszkeséget, mikor egy-egy feladatot már önállóan elvégezhetnek.

A munkák elvégzése utána tízórai következik, az étkezéseknek varázsa van. Nagyon fontos momentum, hogy azt eszik a gyermekek, amit a felnőttekkel együtt készítettek. Étkezés közben beszélgetnek, majd már természetes módon mindenki elmossa az evőeszközeit, poharát és a tányérját. Tízórai után szabad program következik, a gyerekek fogócskáznak, felfedeznek, „bunkit” építenek, majd ezt követően tanulási- gyakorlati-művészeti tevékenységek következnek három életkori csoportban.

Beszéltünk arról is, hogy konkrétan milyen tevékenységek zajlanak a gyerekek közreműködésével. A gyerekek aktívan részt vesznek a tanya mindennapjaiba. A konyha, a kemence központi hely, segítenek az előkészületekben, gyümölcs-zöldség előkészítésben, darabolásban. Körülöttük 3-4 felnőtt segíti és tanítja őket. Évszaknak megfelelő munkákban vesznek részt, ezen a héten például diót darálnak, mustot készítenek, bográcsban lecsót főznek vagy szilvalekvárt készítenek.

A másik meghatározó hely a kert, illetve van egy műhely, ahol a gyerekeknek lehetőségük van, természetesen folyamatos felnőtt jelenlétében és segítségével, eszközöket készíteni. Ilyen eszközöket mutatott Nekünk Eszter, például saját készítésű pajszokat, de a padokat is saját maguk készítik a gyerekek. A közvetlen tapasztalás és a gyakorlati tevékenységek révén a résztvevők olyan készségeket sajátítanak el, amelyek túlmutatnak az iskolai tananyagon. Ezek a mindennapi élethez kapcsolódó, valódi tudások. A szezonális érzete, a kertben való együttműködés, együtt dolgozás mind-mind segít kapcsolódni. A kertben végzett tevékenységek révén a gyerekek mélyebb megértést szereznek a föld körforgásáról. A vetés, gondozás, aratás és komposztálás folyamata nemcsak gyakorlati tudást ad, hanem segít összekapcsolódni a természet ritmusával, és megtapasztalni az élet ciklikus rendjét. Mindez játékosan, élményszerűen épül be a mindennapjaikba. Eszter elmondta, hogy a gyerekek közvetlenül megtapasztalják, hogy amit elültetnek, az nem mindig hoz biztos eredményt, van, amikor a növény szépen kihajt, és van, amikor nem. Idén nagyon jól sikerült a zöldségeskertben a saláta, hagyma, borsó, a gyerekek nagy öröme, de a bab, kukorica például nem hozott termést.

Arra a kérdésre, hogy milyen hatással van a gyermekek fejlődésére, viselkedésére a tanyán való jelenlét, megfigyelhető-e a gyermekek természetéről alkotott képe vagy attitűdjének változása Eszter szavait idézve „Hihetetlen életerő és aktivitás jellemzi a gyermekeket.”

A Waldorf osztályok is rendszeres látogatói a Tanyának, ahol örömmel kapcsolódnak be a mindennapi tevékenységekbe. A gyerekek részt vesznek kertmunkákban, a kézműveskedésben vagy egyszerűen belesimulnak a természet harmóniájába. Ezen foglalkozásokon mind a gyermekek, mind a pedagógusok nyitott szívvel és szeretettel vesznek részt. Itt minden adott ahhoz, hogy a gyerekek alkotó lények, kreativitása szabadon szárnyalhasson.

Eszter példaként külön kiemelte, hogy már van, aki bekészítheti és be is gyűjtheti a kályhát. S a többiek tudják, s becsülik, hogy bizony ő már olyan nagy és ügyes, hogy ezt önállóan is megcsinálhatja. Fontos mérföldkövek ezek. A gyerekek lépésről lépésre sajátítanak el készségeket. Nincsenek külön tantárgyak, a természet értékeivel, a világban való tudatos részvétellel tanulnak, s ez nem csak ismereteket ad, hanem segít felelős felnőtté válni. Így válik a tapasztalatból belső tudás, a jelenlétből pedig elköteleződés.

A szülők erősen kötődnek a környezeti nevelés elveihez, az önkéntesek között nyugdíjas nagymamák is támogatják a közösség munkáját. Van arra is példa, hogy a szülő annyira ragaszkodik és bízik az itt létrejövő közösségi munkában, tanításban, hogy gyermekének testvérét is itt tudja jó helyen.

Eszter mesélt arról is, hogy a szülők, munkatársak életére is hatással van a közösség ereje. Az egyik munkatárs mézeskalács mester, az Ő segítségével az adventi vásárookra ütőfás mézeskalácsot készítenek felnőttek és gyerekek. Egy másik családnak levendulása van egy közeli településen, ők bio levendulaolaj készítésen kívül, nemrég méhész tevékenységbe kezdtek. A gyerekek pedig méhviasz gyertyák elkészítésének menetét is elsajátították. Ez a család a jövőben akár a tervezett szociális farm lehetséges helyszínét is biztosíthatja.

Az óvodai látogatásokról is kérdeztem Esztert, véleménye szerint minél kisebb korban kerül ilyen közegbe a gyermek, annál jobb, hiszen ebbe fog belenőni. Kitértünk arra is, hogy Gödöllőn már van egy óvodai kezdeményezés, mely a környezeti nevelés alapelveire, a természetszeretetre, a környezettudatosságra épít, 16 gyermekkel.

Kihívások kapcsán pozitív kihívásként beszélt az időjárásról Eszter. Az időjárás itt nem akadály, hanem tanító: megtanít alkalmazkodni, jelen lenni, elfogadni a változást. A világban nem minden kényelmes. Esőben, télen is zajlik az élet a Tanyán, mely által a gyerekek megtapasztalják a természet ritmusát, és megtanulják, hogy minden időnek megvan a maga szépsége és lehetősége.

A legnagyobb kihívás a Kicsi Szép Tanya finanszírozása. A Tanya nem kap állami támogatást. Jelenleg az éves költségvetés 50-60 %-át a szülők finanszírozzák, a másik rész adományokból, pályázatokból, vásárokon értékesített saját készítésű kézműves termékekből tevődik össze, illetve a közösség szervez Apa-Fia Műhely napokat, tematikus workshopokat és táborokat.

A szociális farmokról nem csak hogy hallottak, hanem mélyen ismerik és értik a lehetőségeit. Számukra ez egy nagyszerű lehetőség, hogy a különböző szükségletekkel élő gyermekek fiatalokká cseperedve továbbra is biztonságos, harmonikus közegben fejlődjenek, munkát vállaljanak, s támogató közegben váljanak önálló, a természettel és környezetükkel harmóniában élő felnőttekké. A jövőbeli tervekről is szó esett, melyekben szerepel egy nagyobb helyszín, s a gyerekek, fiatalok életkorának kiszélesítése, mindemellett a szociális farm védjegy. Jelentős támogató szerepet tölthetnek be a felnövekvő gyerekek tevékenységeiben a környéken tevékenykedő partnerek gazdaságai, szociális kertjei. Ilyen partner például a Zsámboki Biokertészet vagy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem SZIA Agroökológia kertje. Itt lehetőségük lenne a fiataloknak további tapasztalatokat, élményeket szerezni. Számomra Eszterrel való találkozás, a Kicsi Szép Tanya keltett érzelmek tették kerekké a gondolataim. A konyhában segédkező gyerekek, miközben egy térben és időben jelen van mindenki. A szociális farm legmeghatározóbb lényege fogalmazódott meg Számomra.

Esztert idézve: „A szociális farm egy életutat ívvel át.” A másik számomra meghatározó mondata pedig arról szólt, hogy ezen egyesületeknek, civil szervezeteknek időtállóknak kell lennie, ami azt jelenti, hogy mindig kell valaki, aki viszi tovább ezt az örökséget.

Itt, ha szükségét érzi a gyermek, kimehet fát hasogatni, kiülhet egy kicsit a diófára. Van idő. Az idő, ami ma a legdrágább, itt nem csak fogalom, itt van lehetőség megélni. Megélni a pillanatot, a csendet, a mozdulatot, a kapcsolódást.

„Kíváncsi vagyok, ma milyen munkám lesz!” ezzel a mondattal indítják a gyerekek a napot, s úgy gondolom, hogy ez az, ami igazán különlegessé teszi a Kicsi Szép Tanya mindennapjait.

4.2 Összehasonlító elemzés

Az összehasonlítást a fenntarthatóság három fő pillére, avagy környezeti, társadalmi, gazdasági dimenziók mentén készítettem el. Úgy gondolom a társadalom hivatott egyensúlyt tartani a környezet és a gazdaság között és a szociális farm egy tökéletes példa arra, hogy lehet egyszerre környezeti és gazdasági támogató szerepet betölteni. Az 1. számú táblázatban kulcsszavakkal foglaltam össze az összehasonlítás szempontjait, majd ezt külön alfejezetekben részleteztem:

1. táblázat: Összehasonlító elemzés (Saját forrás)

Összehasonlítás szempontjai		Bari Tanya Természet-és Környezetvédelem Egyesület	Sokszín Kertműhely Egyesület	Farm-alapú Nevelésért Egyesület
Környezeti	Természeti adottságok	Mátra déli részén, erdei tőrának kedvez	Duna közelsége, vízi tőrának kedvez	Gödöllői-domság, az Egyetem közelsége
	Helyszín természeti környezet nevelési elemi	állattartás, biodiverzitás, háztáji gazdálkodás	állattartás, kertészkedés, waldorf-szemlélet, közösségi kert	kertészkedés, waldorf-szemlélet, természet s épített környezet, mesterségek tanulása
	Földterület kérdés	saját tulajdon	saját tulajdon	bérelt
Társadalmi	Működési forma	egyesület	egyesület	egyesület
	Célcsoport	óvodás, iskolás gyerekek, hátrányos helyzetű gyerekek	óvodás, iskolás gyerekek, különleges nevelést igénylő-, illetve fogyatékkal élő gyerekek, fiatalok	óvodás, iskolás gyerekek, különleges nevelést és figyelmet igénylő gyerekek, fiatalok
	Együttműködések: szülők, intézmények szerepe	a természetvédelem iránt érzékenyített szülő keresi a lehetőséget, gyerektáborok, "Csak Ti Napotok", intézmények jelen vannak: alkalmi foglalkozások, előadások	pedagógusok és szülőkkel való együttműködés erős, rendszeres foglalkozások, a résztvevő Waldorf iskola tantervében szerepelnek a foglalkozások a Kertműhelyben	komplex működés- a helyszín működése szorosan összefügg a szülők elkötelezettségével, a munkatársak, tagok tevékenységével. A közeli Waldorf iskola pedagógusaival szintén erős az együttműködés
	Együttműködések: támogatók, tagok	önkéntesek	önkéntesek	önkéntesek
	Szociális farm modellbe való beilleszthetőség	társadalmi farm	társadalmi és terápiás farm	társadalmi farm
	Fenntartás forrásai	szálláshely, üzemeltetői jövedelem, gyerektáborok, látogatások, osztálykirándulások, előadások	a gazdaság fenntartása saját költség, (a gyerektáborok, osztálykirándulások, kertműhely foglalkozások, rendezvényekből befolyt összeg a szociális tevékenységükre fordítódik)	szülők pénzbeli hozzájárulása 50-60%, adományok, kézműves vásárok, gyerektáboroztatás, Apa-Fia Műhely napokat, tematikus workshopok
Gazdasági	Jövőbeli tervek	nagyobb social média megjelenés, több tag bevonása az egyesületbe, még több önkéntes, több ki település, állatszállító jármű	gyerekek, fiatalok életkorának kiszélesítése, minél több fogyatékkal élő és hátrányos helyzetben lévő embernek segíteni	nagyobb saját helyszín, gyerekek, fiatalok életkorának kiszélesítése, szociális farm védjegy
	Értékesítés	nincs	nincs	kézműves termékek

4.2.1 Környezeti összehasonlítás

A környezeti összehasonlítás esetén először is a természeti adottságokat vizsgáltam meg. A Bari Tanya Kisnánán található, Mátra közelsége erdei tőrának, kirándulások adta lehetőségeket rejt magában, míg Tahitótfalun található Sokszín Kertműhely Egyesület a Duna közelségét tudja beépíteni környezeti nevelés programjába. A Kicsi Szép Tanya Gödöllőn az egyetemvárostól nem messze található, ez számos lehetőséget foglal magába a gyerekek környezettudatos fejlesztésében. Például együttműködést a SZIA Agroökológia kerttel. Elhelyezkedésükben mindhárom helyszín jól megközelíthető helyen található.

A szociális farmoknál felmerülő földkérdés elengedhetetlen része a vizsgálatnak. A Bari Tanya közel 1 hektáros területe saját tulajdonban van, a Sokszín Kertműhely 2,5 hektáros birtoka szintén, azonban a Kicsi Szép Tanya 2000 m²-es területe bérelt. Számukra a szociális farm kapcsán, a jövőbeli terveknél is felmerült egy nagyobb helyszínre való költözés.

A harmadik tényező, melyet a környezeti elemzésnél elengedhetetlen, a környezeti nevelés helyszínén biztosított konkrét természeti elemek. A Bari Tanyán a gyermekek elsődlegesen a felelős állattartással ismerkednek meg. A tanyán a környezetvédelem, a természet tisztelete, a

biodiverzitás fontossága észrevétlenül épül be a tevékenységeikbe. Tündének mindig van egy kicsi veteményes kertje, de ez nem a termésmennyiségről szól, inkább az ismeretátadásról. A Kicsi Szép Tanyán időszakonként tartanak tyúkokat, de inkább a veteményeskert az, aminek nagy jelentősége van a gyermekek körében, s a környezeti nevelés egyik legfőbb elemeként funkcionál a Tanyán. A kézműves foglalkozások, a mesterségek tanulása jelentős szereppel bír a Tanya pedagógiai szemléletében. A Sokszín Kertműhelynél mind az állattartás, mind a kertészkedés jelen van, mint élménypedagógia eszköz és szerves részét képezi a környezeti nevelésnek. Fontos kiemelni, hogy mind a Kicsi Szép Tanyán és Sokszín Kertműhelynél jelentősen jelen van a Waldorf- szemlélet.

4.2.2 Társadalmi összehasonlítás

A társadalmi összehasonlítások szempontként tekintettem a működési formára, a célcsoportra, az együttműködésekre a szülőkkel, partnerségek, önkéntesek, egyesületi tagok szerepére. Illetve ebben a fejezetben kerülnek részletes kifejtésre a szociális farmmal kapcsolatos lehetőségek összehasonlítása is.

Fontos kiemelni, hogy mindhárom kezdeményezés egyesületi formában működik. A célcsoportok elsődlegesen gyerekek. A Bari tanya esetén a tanya látogatásai során, illetve a nyári táborokon hátrányos helyzetű gyermekek is részt vesznek foglalkozásokon. A Sokszín Kertműhely esetén már előzőekben kifejtettem, hogy komplex rendszer működik, környezeti nevelést, élménypedagógiával rendszeresen fogadnak Waldorf kisiskolás csoportokat, illetve rendszeres foglalkozásokat tartanak fogyatékkal élő fiataloknak egy közeli speciális iskolával együttműködve. A Kicsi Szép Tanya esetén egyéni tanrendes különleges nevelést és figyelmet igénylő gyermekeknek hétfőtől csütörtökig Waldorf-tanterv szerinti tevékenység alapú oktatást nyújtanak, mindemellett rendszeresen fogadnak gyerekcsoportokat is különböző programokra. Az együttműködés a szülőkkel mindhárom Egyesületnél kulcsfontosságú, de különböző szinteken valósul meg. A Bari Tanya esetén a környékbeli óvodákkal és iskolákkal kialakított kapcsolat lehetőséget teremt a környezeti nevelés kiterjesztésére, jellemző jelenség, hogy visszatérő gyerekek is jönnek a nyáritáborokba, ugyanakkor téli időszakban az intézmények számára tartott előadások és foglalkozások jelenleg nem rendszeresek.

A Sokszín Kertműhely esetén mind a szülő, mind az intézmények ragaszkodnak az együttműködéshez, rendszeresség jellemző.

A Kicsi Szép Tanya működése még ennél is komplexebb, fenntartásának, működésének költségeit 50-60 %-ban a szülők vállalják magukra. A szülők aktív szereplői az oktatási

folyamatnak, és a helyszín működése szorosan összefonódik az ő elkötelezettségükkel. Az együttműködések szintjén én ezt már rendszernek definiálnám. Közben fogadnak külön Waldorf gyerekcsoportokat is különféle tevékenység alapú programokra, mind a szülők, mind a pedagógusok részéről szoros a kapcsolódás. Mind a három esetben az önkéntesek szerepe kiemelkedő, hiszen jelenlétük nemcsak a napi feladatok ellátásában jelent támogatást, hanem a közösségi szemlélet erősítésében is kulcsfontosságú.

A szociális farmok lehetőségeit áttekintve megállapítható, hogy mindhárom interjúalany esetében a társadalmi farm típus releváns, mivel tevékenységeik középpontjában a közösségépítés, az inklúzió és az oktatás áll. Különösen a Sokszin Kertműhely esetében figyelhető meg, hogy a társadalmi farm jellemzőin túl a terápiás farm modell elemei is megjelennek, a Kert gyógyító, rehabilitációs, gondoskodó funkciót is betölt. Úgy gondolom, hogy mindhárom kezdeményezés rávilágít arra, hogy igény van a környezeti nevelésre, hogy igény van az érték-közösségek létrehozására.

4.2.3 Gazdasági összehasonlítás és értékelés

Az interjúalanyok által képviselt szervezetek közül egyik sem részesül állami támogatásban, ez jelentős kihívást jelent a hosszú távú fenntarthatóság szempontjából. A Bari tanya szálláshelyként is funkcionál, Tünde üzletkötőként is tevékenykedik, mindemellett osztálykirándulásoknak, gyerektáboroknak nyújt egésznapos, vagy több napos programokat, óvodákban, iskolákban tart előadásokat. Az ezekből befolyt összegből tartja fenn a tanyát. A Sokszin Kertműhely a gazdaságot saját költségen tartja fenn, minden tevékenységük során befolyt összeg a szociális tevékenységüket fedezi. A Kicsi Szép Tanya esetén egyrészt 50-60 %-ban a szülői hozzájárulás, másrészt oktató tevékenységek, gyerektáborok, kézműves vásárok bevételei biztosítják a fennmaradást.

A jövőbeli tervek esetén mindhárman szeretnék tevékenységüket még szélesebb körben ismertté tenni, különös tekintettel a célcsoport bővítésére, amely a gyermekek életkorának kiszélesítését is magában foglalja. A szervezetek hosszú távú céljai között szerepel a szociális farmként való hivatalos elismerés, valamint a szociális védjegy megszerzése, amely hozzájárulhat a szakmai hitelesség és támogatottság növeléséhez. A Kicsi Szép Tanya szeretne nagyobb, funkcionálisan jobban kihasználható helyszínre költözni, a Sokszin Kertműhely szeretne több rendszeres visszatérő gyerekcsoportot fogadni, s még több fogyatékkal élő és hátrányos helyzetben lévő embernek segíteni. Bari Tanya esetén a külső helyszínen történő

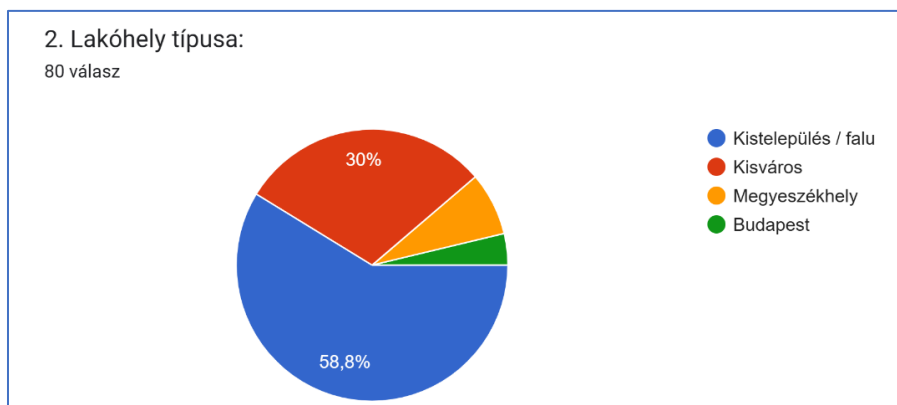
előadásokhoz, kitelepülésekhez egy állatszállító járműre lenne nagy szükség, mely eszköz beszerzése jelentős mértékben segítené a Bari Tanya állatainak utaztatását.

4.3 Kérdőíves vizsgálat szülők körében

A kutatásom másik részében kérdőív segítségével mértem fel a szülők környezeti neveléssel, különös tekintettel a tanyaóvodával kapcsolatos ismereteit és igényeit. A legelső kérdés válaszaiból kiderült számomra, hogy kérdőívem kitöltőinek nemek szerinti megoszlása kapcsán megállapítható, hogy 85%-ban nők, 15%-ban férfiak voltak a kitöltők. Úgy gondolom, hogy kijelenthetjük, hogy a nők sokkal érdeklődőbbek voltak a téma kapcsán.

A lakóhely típus esetén elmondható, hogy a megkérdezett szülők 58,8 %-a kitelepülésen vagy falun él, 30% -uk kisvárosban, a fennmaradó 12,2 % pedig megyeszékhelyen vagy Budapesten.

1. ábra: Kérdőívet kitöltő óvodáskorú gyermeket nevelő szülők lakóhelyének típusa (Saját adatok)

A kérdőív részeként kérdés volt a szülő iskolai végzettsége, mely során a válaszadók 33,8 %-a felsőfokú, 53,8 % középfokú, 12,5 % -uk pedig alacsony fokú végzettséget jelölt. A megkérdezett szülők több mint 70 %-a egy óvodás korú gyermeket, 21,3 %-a kettő gyermeket, s 2,4 %-a három óvodás korú gyermeket nevel. Ezen gyermekek 72,5 %-a állami óvodába jár, 25 %-a egyházi óvodába, s csak nagyon minimális 1,2 % jár Waldorf óvodába. Ezen kérdőív mintavételi eredményeiben ez a százalék egy gyermeket jelent, aki Waldorf- szemléletű intézményben óvodás.

A környezeti nevelés fontosságára való kérdés esetén 52,5 % fontosnak, 46,3 % nagyon fontosnak ítéli, hogy gyermeke óvodája foglalkozzon természetismereti vagy környezeti neveléssel. 1 fő gondolta úgy, hogy inkább nem fontos ez számára.

Fontos kérdés volt a kutatásom során, hogy milyen típusú környezeti neveléssel találkozhatnak a szülők a gyermekük óvodájában. Itt több válasz megadása is opció volt. A legelső helyen a

„Séták a természetben” (85 %), míg második helyen a „Zöld jeles napok” (66,3 %), harmadik helyen a „szelektív hulladékgyűjtés” (62,5 %) válaszok voltak a legnépszerűbbek. Továbbá a szülők 60%-a jelölte még a kerti munka/veteményes választ, de már csak 47,5 %-ban volt jelen az „Állatok megfigyelése, gondozása”. A komposztálást csak 20%-ban tapasztalják az óvodai környezeti nevelés elemeként.

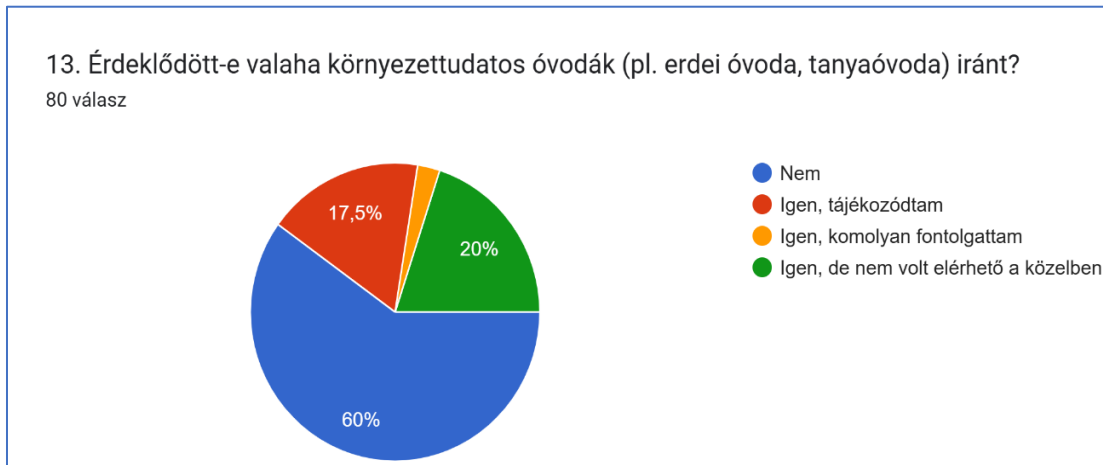
Ami számomra meglepő eredményt hozott, az a zöld napok megünnepléséről szóló kérdésre adott válaszok voltak. A megkérdezettek 90 %-a igennel válaszolt, miszerint ünnepli a zöld jeles napokat. Valószínűnek tartom, hogy míg az előző kérdésben több válaszlehetőség közül kellett választani, itt egy konkrét, jól körül határolható tevékenységről volt szó, amelyre könnyebb volt egyértelműen reagálni.

A 9. kérdés az otthoni környezetbarát szokások jelenlétét vizsgálta a családok életében. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a természetben való séta otthoni környezetben csak minimálisan marad el az óvodai gyakorlat mögött, míg a zöld jeles napok otthoni megünneplése mindössze 20% alatti arányt mutat. Ezzel szemben a szelektív hulladékgyűjtés kiemelkedően magas, 80%-os jelenléttel bír, ami arra utal, hogy ez a környezettudatos gyakorlat már széles körben beépült a családok mindennapjaiba. A kerti munka és veteményes gondozása 77,5%-ban, az állatok megfigyelése és gondozása pedig 75%-ban van jelen a gyermekek otthoni közegében. Ami sajnálatos, hogy a komposztálás (35 %) nem sokkal jelentősebb az óvodai intézmény adta lehetőségénél.

További kérdés volt, hogy van-e igény arra, miszerint helyi termelőktől származó, szezonális alapanyagok kerüljenek a gyermekek elé étkezések során. A megkérdezettek majdnem 80%-a támogatná a kezdeményezést, de csak 25 %-uk lenne hajlandó akár jelentősen többet fizetni, 42,5 %-uk kis mértékben hozzájárulni az ezáltal felmerülő többletköltségekhez. A többiek bizonytalanok vagy nem kívánnak többet fizetni.

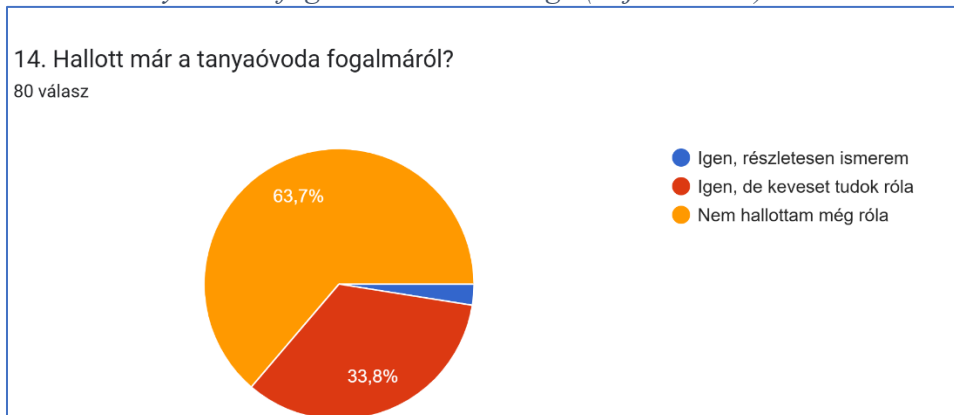
A megkérdezettek mind egyetértettek abban, hogy fontos, illetve nagyon fontos, hogy gyermekük kapcsolatba kerüljön a természettel. Azon kérdésre, miszerint érdeklődött-e valaha környezettudatos óvoda iránt, a 2. ábra ad választ. Sajnos, habár elmondható, hogy a megkérdezett szülők többsége fontosnak tartja, hogy gyermeke természetközeli nevelést kapjon, de mégis az 60% -uk nem keresi az alternatív óvodák lehetőségét. Ennek oka valószínű, hogy a megkérdezettek több mint fele falun, kistelepülésen lakik, lehetőségük korlátozott. A fennmaradó 40% válaszadók közül 20 %-uk kereste a lehetőséget, de nem volt elérhető alternatív óvoda a közelükben, a másik 20 % tájékozódott, komolyan fontolgatta, de végül ismeretlen okokból a gondolatot nem követte cselekvés.

2. ábra: Környezettudatos óvodák iránti érdeklődés (Saját adatok)

A harmadik ábrán látható diagrammon jól látható, hogy a tanyaóvoda fogalma a megkérdezettek 63,7 %-ának ismeretlen volt, 33,8 % hallott már róla, de kevés ismerettel rendelkezik, míg a szülők 2,5 %-a részletes ismeretekről nyilatkoztak. Ebből arra következtettem, hogy sajnos a szociális farmok ezen új arculata még kevesekhez jutott el, nem épült be széleskörben a köztudatba.

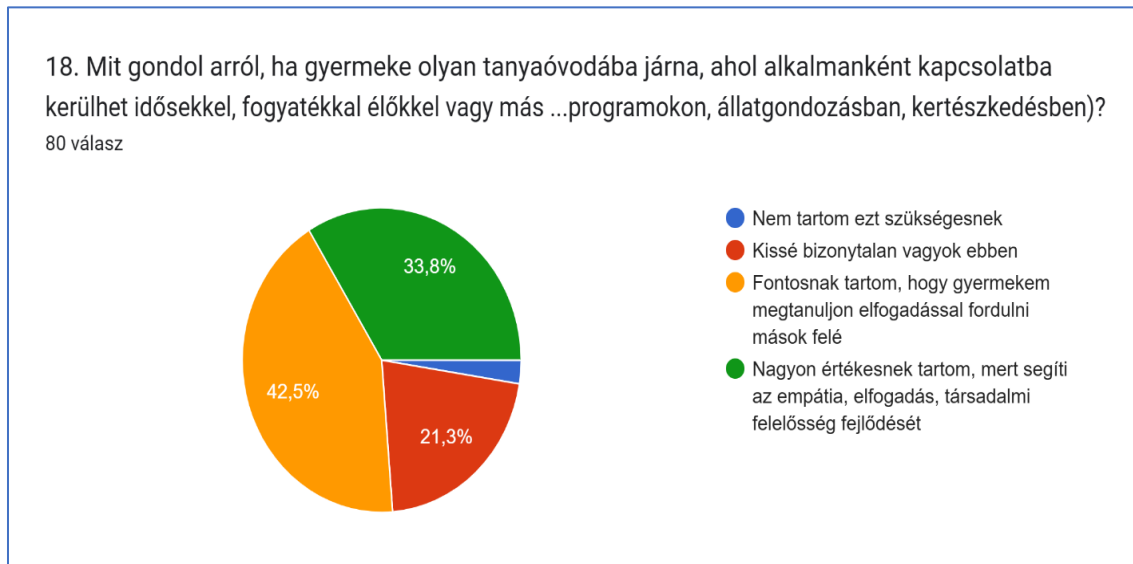
3. ábra: Tanyaóvoda fogalmának ismertsége (Saját adatok)

A következő kérdésben felvázoltam a tanyaóvoda jellemzőit, mely a környezeti nevelés elemeit tartalmazzák, s a szülők nagy százalékban vonzóknak vagy nagyon vonzóknak ítélték ezeket az elemeket. Mindezek után a megkérdezettek közel 75% át érdekelné a tanyaóvoda lehetősége, a tanyaóvodával járó plusz költség vállalására pedig 52,5 %-uk részben, 11,3 % -uk egészében igent mondott.

A szociális farm esetén nagyon fontos az integráció, az elfogadás, a közösség megtartó ereje. Így a kérdőívem egyik kulcsfontosságú gondolata volt a 4. ábrán szereplő kérdés, ami kapcsán úgy gondolom, hogy összességében pozitív visszajelzés érkezett a megkérdezett szülőktől.

4. ábra: Elfogadás, közösség kérdése (Saját adatok)

Az utolsó két téma nyitott kérdésként szerepelt a kutatásom kérdőívében. Az egyik kérdés arra irányult, milyen előnyökkel járna, ha gyermeke rendszeresen természetközeli környezetben töltene időt az óvodában. A másik kérdés a szülők fenntartásaira, kérdéseire irányult a tanyaóvoda kapcsán.

Az előnyök kapcsán számtalan gondolatot megosztottak a szülők. Pozitív környezeti elemnek ítélték a természet adta lehetőségeket és a szabad levegőn töltött időt, illetve volt, aki az állatokról való gondoskodás fontosságát is hangsúlyozta. Úgy gondolják a gyermekek viselkedését, hozzáállását, felesleges energiáiknak levezetését sokban segítik a természetben való tevékenységek.

A gyerekek megtanulhatják a felelősségvállalást, a környezetük iránti tudatos viszonyulást. A kertészkedés, az állattartás, a természet megfigyelése és az élelmiszer eredetének megértése révén mélyebb megértést és kapcsolatot alakítanak ki a körülöttük lévő világgal, ami hosszú távon környezettudatos felnőtté válásukat segítheti.

A természetben szerzett élmények egyszerre fejlesztik a kreativitást, az önállóságot, a türelmet és a problémamegoldó gondolkodást. A digitális ingerek csökkenésére nagyon nagy szükség

lenne, a szabad mozgás lehetősége és az élményszerű tanulás révén a gyermekek egészségesebbek, kiegyensúlyozottabbak és boldogabbak lehetnek.

A másik releváns kérdés a szülők fenntartásaira, kérdéseire irányultak. A szülők egyik legnagyobb félelme, hogy gyermeküket valami baj éri. Azon környezeti nevelési elemek, melyek az állatokról való gondoskodásról vagy már maga az állatok jelenlétéről szól nem volt népszerű a szülők körében. A természetben történő tevékenységek során előforduló rovarcsípések, méhcsípések is aggasztottak többeket. Ami számomra nagy jelentőséggel bírt az a pedagógus létszám, illetve a megfelelő képesítés iránti félelem. Összegezve a tanyaóvoda tapasztalati, élményalapú pedagógiájában gyakorlatilag az élet elemeit, az önállóságot, függetlenséget, magabiztosságot lépésről lépésre sajátítják el a gyermekek, a megkérdezett szülők ezen folyamatok biztonságosságára kiemelt figyelmet tanúsítottak. Ez rámutat arra, hogy a nevelési környezet iránti bizalom kialakításához elengedhetetlen a megfelelő szakmai kompetenciák és a stabil pedagógusi jelenlét biztosítása, s talán ennél is fontosabb, hogy nemcsak a gyermekek nevelése a feladat, a szülők bevonása, tájékoztatása és szemléletformálása is kiemelt cél kell, hogy legyen.

5. Következtetések és javaslatok

A dolgozatom során felkutatott szakirodalmak, a saját tapasztalatok, a mélyinterjú kapcsán megismert értékteremtő közösségek tevékenysége, a szülők nyújtotta válaszok megmutatták számomra, hogy a tanyaóvoda nem csak egy nevelési alternatíva, a jövő egyik kulcsfontosságú helyszíne. Olyan pedagógiai tér, ahol a gyermekek természetközeli környezetben, élményeken keresztül fejlődhetnek, miközben megerősödik bennük a környezettudatosság, a közösségi érzés. A tanyaóvoda tehát nemcsak válasz a mai oktatási kihívásokra, hanem egy szemléletváltás szimbóluma is, amely a fenntartható jövő nevelésének egyik legígéretesebb formája.

Kutatásom hipotézisének alátámasztására három részhipotézist állapítottam meg. Az első hipotézis alapján a szakirodalomban ismertett tudásanyagok, a társadalmi farmok, a környezeti nevelés jelentősége a szemléletformálás egyik legfőbb eszköze. Kutatásom során első kézből tapasztalhattam a szociális farmok tevékenységeinek sokszínűségét. Vizsgálataim során kijelenthető, hogy a környezeti nevelés, köztük a tanyaóvodai nevelés természetes közegben zajló, élményalapú tevékenységei során a fejlődés szinte észrevétlenül történik: a gyerekek harmóniába kerülnek a természettel, a környezetükkel, a közösséggel. Ez a nevelési forma nemcsak a tudás átadását hivatott szolgálni, de közben észrevétlenül a gyerekek

személyiségének fejlesztését támogatja. A lehetőségek mellett a nehézségek is igazolódtak a mélyinterjúk során. A szociális farmok helyzete hazánkban több oldalról nehezített, s ezek a nehézségek szorosan összefüggnek. A jogi keretek tisztázása, a finanszírozási kérdések a fenntarthatóság szempontjából kiemelkedő veszélyt jelentenek a szociális farm tevékenységek körében. A Közös Agrárpolitika társadalmi vállalkozásokat segítő pályázat egy nagyszerű lehetőség, de inkább azoknak kedvez, akik már valamilyen szociális farm tevékenységet végeznek (Közös Agrárpolitika, 2024). A legtöbb szociális farm infrastrukturális problémákkal is küzd, hiányosságok mutatkoznak az épületek, eszközök, technológiai felszereltség kapcsán. Jelenleg a legnagyobb probléma a földterülethez való hozzájutás, mindemellett a bérlet maximum korlátja, mely maximum 1 hektár (Jakubinyi, 2024). Tapasztalataim alapján a jogi és finanszírozási problémák jelen voltak mindhárom interjú alany által képviselt gazdaságnál. A Kicsi Szép Tanyánál a nagyobb helyszín keresése megoldandó feladatként van jelen, Bari Tanya esetén állatszállító járműre lenne szükség. A finanszírozás pedig mind a három egyesületet érinti, egyikük sem részesül állami támogatásban.

Véleményem szerint elengedhetetlen, hogy külön törvényi keretbe helyezték a szociális farmok működését, s ezáltal a legtöbb nehézség feloldódna, ami a jogszabályok és a finanszírozások hatékonyságát segítené. A kutatásom során a környezeti nevelés, tanyapedagógia, tanyaóvoda kapcsán érzékelttem azt, ami sajnos egészében jellemző a magyar szociális farm tevékenységekre, miszerint a szociális farmok fogalma és tevékenysége még nem épült be a köztudatba. A kérdőíves felmérés esetén a megkérdezett szülők (80 fő), több mint fele nem ismerte a tanyaóvoda fogalmát, ezzel párhuzamban a mélyinterjú alanyaim mind elmondták, hogy elsődleges jövőbeli tervük a gyermekcsoportok életkorának kiszélesítése, itt az óvodás gyermekek létszámának növelése is felmerült. Az általam megkérdezett mindhárom szakember céljai között szerepel a társadalmi láthatóságuk növelése, ehhez nagy segítség a szociális farm védjegyének megszerzésének lehetősége (Jakubinyi, 2024). Úgy gondolom, hogy minden lehetőséget meg kell ragadni, hogy a szociális farmok még szélesebb körben ismertté váljanak. A kutatás során kapott adatok alapján egyértelműen megállapítható, hogy a szülők részéről igény mutatkozik a tanyaóvodák esetében. Ezzel párhuzamosan a hazai szakmai térben már több kulcsszereplő is aktívan jelen van, akik elkötelezetten dolgoznak azon, hogy ezek a törekvések intézményesüljenek, szakmailag megerősödjenek és szélesebb körben elérhetővé váljanak. A kereslet és kínálat találkozása tehát már megindult, azonban a társadalmi ismertség, a jogi háttér és a finanszírozási lehetőségek további fejlesztése elengedhetetlen ahhoz, hogy a tanyaóvodák hosszú távon stabil alternatívát jelentsenek a korai gyermekkori nevelésben.

6. Összefoglalás

Jakob Streit (1995) szavaival élve: „A 21. század a gyermek százada kell hogy legyen.”

Streit (1995) gyermeknevelési könyve felhívja a figyelmet a gyermek és a természet szent kapcsolatára. Művében rámutatott arra is, hogy a bensőséges érzelmi kötelékek fokozatosan háttérbe szorulnak, ami hosszú távon káros hatással lehet a gyermekek lelki fejlődésére és biztonságérzetére. Úgy gondolom, hogy a tanyaóvoda, a környezeti nevelés, hazánkban egyre előtérbe kerülő szociális farmok kezdeményezései jelentős szerepet töltenek be a társadalmi felelősségvállalásban, és jelentősen befolyásolhatják közösségeink összetartását.

Dolgozatom három részből épül fel. Első körben a szakirodalom áttekintésével végeztem kutatómunkát első részhipotézisem alátámasztására, miszerint a szociális farmok szemléletformáló funkciójának szerepe kiemelkedő társadalmunkban. Második hipotézisem alátámasztására környezeti nevelésben, farmpedagógiában tapasztalt szakemberekkel (n=3) készítettem mélyinterjút. Interjúim elemzése során a szakirodalomban feltárt lehetőségek és nehézségek is beigazolódtak. A szociális farmok társadalmi szemléletformáló funkcióját már felismerték a szakemberek, s legjobb tudásuk szerint építik ennek alapján tevékenységi körüket, a nehézségek azonban jelen vannak, a jogi és finanszírozási problémák lelassítják vagy akár akadályozzák a folyamatokat. A harmadik részhipotézisem kapcsán kérdőív (n=80) segítségével mértem fel a szülők környezeti nevelésre való igényét és a szociális farmok, különösen a tanyaóvodákról való ismereteiket.

A szülő szerepe kulcsfontosságú, hiszen a kisgyermek mellett a legfontosabb pozíciót a szülő vagy az elsődleges gondozója tölti be. Segíteni kell a szülőt, tájékoztatni a lehetőségeiről, ugyanakkor meg kell benne erősíteni, hogy saját felelőssége gyermeke fejlődését hatékonyan támogatni (Danis, 2011). A kutatás alapján megállapítható, hogy a szülők részéről igény van a környezeti nevelésre, azonban a tanyaóvoda, szociális farmok kapcsán kevés ismerettel rendelkeznek. Vizsgálataim során megállapítottam, hogy a szociális farmok szemléletformáló tevékenységei csak akkor tudják beteljesíteni társadalmi funkciójukat, ha a szülőknek valódi igénye mutatkozik a természetközeli nevelési formák iránt és ha a pedagógiai szemléletváltás társadalmi támogatottságot élvez.

Összeségében a szociális farmok a mezőgazdaság ölelésében tökéletes keretet adnak a társadalom gyógyítására, támogatására, s akár nevelésére is. Úgy gondolom, hogy a tanyaóvodák egy olyan lehetősége a társadalomnak a jövő generáció nevelésére, mely a természetközeli élménypedagógián keresztül nemcsak tudást, értékrendet ad, de segít gyermekeinknek környezetükre igényes, gondoskodó felnőtté válni.

7. Irodalomjegyzék

- Augsten, C.- Csaba, B.- Baumbach-Knopf, C.- Borghorst, V.- Chovanec, T.- Evans, R.- Ujj, A. (2020): *Szociális farm képzés a felsőoktatásban*. SoFarEDU. Letöltés dátuma: 2025.10.24. Forrás: <https://sofaredu.eu/wp-content/uploads/2021/10/The-Textbook-HU.pdf>
- Balogh, V. (2008): A holland iskolarendszer reformja. *Pedagógiai folyóiratok*, 2008 március.
- Bazsik, I. (2022): Szociális farmok helyzete és elméleti keretei / The Situation of Social Farms and the Theoretical Frameworks. *Studia Mundi – Economica*, 9(2), 12–23. Letöltés dátuma: 2025.10.24 Forrás: https://www.academia.edu/115126315/A_szoci%C3%A1lis_farmok_helyzete_%C3%A9s_elm%C3%A9leti_keretei
- Bernas, J.- Chovanec, T.,-Jeney, Zs..Moudry, J., - Ujj, A. (2020): *Szociális farmok gazdasági fenntarthatósága*. Gödöllő: Magyar Minőségi Komposzt Társaság.
- Bihariné Dr. Krekó, I., - Kanczler, Gy. Dr. (2019): *Az óvodai környezeti nevelés módszertana*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Csák, Cs. (2016): A társadalmi innováció lehetőségei a szociális farm-rendszer keretei között. In Szalma, J. (Szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2016* (pp. 173–183). Budapest: Dialóg Campus Publisher.
- Danis, I., & Fábrián, M. (2011). *A koragyermekkori fejlődés természete – fejlődési lépések és kihívások*. Budapest: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. Letöltés dátuma:2025.10.24 Forrás: <https://mek.oszk.hu/14800/14806>
- Elsy, H. M. (2016): Green fingers and clear minds: prescribing ‘care farming’ for mental illness. *British Journal of General Practice*, pp. 99–100.
- Erdei Óvoda–Iskola Program Érdekegyeztető Tanács. (2013). *Erdei Óvodai Minősítés*. Budapest. p.5 Letöltés dátuma: 2025.10.27 Forrás: https://kornyeztvedelem.hu/sites/default/files/media/docs/erdeiovoda_minosites_2013.pdf
- European Commission. (1994): *Growth, Competitiveness, Employment: The Challenges and Ways Forward into the 21st Century*. Brussels–Luxembourg: ECSC-EC-EAEC.
- Fleischer, T. (2014): A fenntarthatóság fogalmáról. In Bukovics, I. (Szerk.), *Közszolgálat és fenntarthatóság* (pp. 9–24). Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- Frey, M. (Szerk.). (2007): *Szociális gazdaság kézikönyv*. Budapest: Országos Foglalkoztatási Közalapítvány.
- Füzné Dr. Kószó, M. (2019): *A természetismeret tanításának módszertana*. Szegedi Tudományegyetem, Elektronikus Tananyag Archivum. Letöltés dátuma: 2025.10.24. Forrás: <https://eta.bibl.u-szeged.hu/2204/>
- Galardi, M.- Filugelli, L.- Moruzzo, R.- Riccioli, F.- Mutinelli, F.- Espinosa Diaz, S., - Contalbrigo, L. (2022): Challenges and Perspectives of Social Farming in North-Eastern Italy: The Farmers’ View. *Sustainability*, 14(14), 1–13.
- Gazsi, A.-Hayes, M.- Szabadkai, A. (2015): Célcsoportok – a szociális farm szolgáltatások igénybevevői. In Jakubinyi, L., & Kajner, P. (Szerk.), *Szociális farmok létrehozása Magyarországon* (pp. 37–45). Miskolc: Szimbiózis Alapítvány.
- Guardigni, R.- Rucolo, S.-Ujj, A.- Jancsovszka, P.- Pércsi Nagyné, K. (2023): *Best Practice Document: Social Organic Farming*. Letöltés dátuma: 2025.10.24. Forrás: https://www.socialorganicfarming.eu/wpcontent/uploads/2023/12/DEF_R2_BestPracticeDocument.pdf
- Haubenhofner, D. K.- Elings, M.- Hassink, J., - Hine, R. E. (2010): The development of green care in Western European countries. *Explore: The Journal of Science and Healing*, 6(2), 106–111.Letöltés dátuma: 2025.10.24. Forrás: <https://doi.org/10.1016/j.explore.2009.12.002>
- Halmos, M. (2023): Amikor az óvoda egy tanyagazdaság életének része – Manyi tanyaovi és közösségi tér. *Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat*. Letöltés dátuma: 2025.10.24. Forrás:

<https://mnvh.hu/news/2023-03-13/103933/amikor-az-ovoda-egy-tanyagazdasag-eletenek-resze-manyi-tanyaovi-es>

Haugan L. – Nyland R. – Fjeldavli E. – Meistad T. – Braastad B.O. (2006): Green care in Norway – Farms as a resource for the educational, health and social sector. In: Hassink J. – van Dijk M. (eds.): *Farming for Health*. Springer, Dordrecht, 109–126. Letöltés dátuma: 2025.10.24. Forrás: https://doi.org/10.1007/1-4020-4541-7_9

Horváth, J. (2012): *Íráspedagógiai tanulmányok*. Veszprém: Iskolakultúra – Gondolat Kiadó. Letöltés dátuma: 2025.10.24 Forrás: <https://mek.oszk.hu/13300/13371>

Horváth, J. –Pataki, Gy. (2015): Hollandia. In Jakubinyi, L., & Kajner, P. (Szerk.): *Szociális farmok létrehozása Magyarországon* (pp. 113–117). Miskolc: Szimbiózis Alapítvány.

Horváth, J. –Pataki, Gy. (2015): Norvégia In Jakubinyi, L., & Kajner, P. (Szerk.): *Szociális farmok létrehozása Magyarországon* (pp. 107–113). Miskolc: Szimbiózis Alapítvány.

Http1: Szent Ferenc Tanyaóvoda/Pedagógiánk. Letöltés dátuma: 2025.10.25. Forrás: <https://www.szftanyaovi.hu/pedagogiank>

Http2: Bari Tanya/bemutakozás hivatalos honlap. Letöltés dátuma: 2025.10.26 Forrás: <https://baritanya.hu/bemutakozas>

Http3: Sokszín Kertműhely Egyesület/ Az egyesületről -hivatalos honlap. Letöltés dátuma: 2025.10.26. Forrás: <https://sokszinkertmuhely.hu/az-egyesuletrol>

Http4: Kicsi Szép Tanya/Rólunk: Letöltés dátuma:2025.10.26 Forrás: <https://kicsiszep.hu/rolunk>

Jakubinyi L. (2024): Az ötlettől a megvalósulásig – Szociális farmok létrehozása és működtetése a gyakorlatban. Miskolc: Szimbiózis Alapítvány.

Jakubinyi, L. (2015): A szociális farm fogalma és típusai. In Jakubinyi, L., & Kajner, P. (Szerk.): *Szociális farmok létrehozása Magyarországon* (pp. 28–34). Miskolc: Szimbiózis Alapítvány.

Jakubinyi, L.-Gazsi, A. (2015): Jogi szabályozás: A szociális farmok működése előtti főbb jogi akadályok hazánkban – problématerkép. In Jakubinyi, L., & Kajner, P. (Szerk.): *Szociális farmok létrehozása Magyarországon* (pp. 157–162). Miskolc: Szimbiózis Alapítvány.

Kovács, I. (2017): *Társadalmi integráció*. Szeged–Budapest: MTA TK Szociológiai Intézet / Belvedere Meridionale Kiadó.

Közös Agrárpolitika. (2024): KAP-RD50-1-24 – Társadalmi vállalkozások fejlesztésének támogatása. Letöltés dátuma: 2025.10.24 Forrás: <https://kap.gov.hu/tamogatas/kap-rd50-1-24>

Leck, C.-Evans, N.- Upton, D. (2014): Agriculture: Who cares? An investigation of ‘care farming’ in the UK. *Journal of Rural Studies*, 34, 313–325.

Magyar Szociális Farm Szövetség. (2022): *Szociális farmok Magyarországon – Jó gyakorlatok és lehetőségek*. Letöltés dátuma: 2025.10.24. Forrás:

<https://szocialisfarm.hu/files/Hirek/2022-februar-kiadvany/szocialis-farm-kiadvany.pdf>

Nemzeti Agrárgazdasági Kamara. (2023). Megjelent a kis mennyiségű, helyi és marginális élelmiszer-előállítás és -értékesítés higiéniai feltételeiről szóló rendelet. Agroinform.hu.

Letöltés dátuma: 2025.10.24. Forrás: <https://www.agroinform.hu/gazdasag/megjelent-a-kis-mennyisegu-helyi-es-marginalis-elelmiszer-elollitas-es-ertekeses-higieniai-felteteleirrol-szolo-rendelet-68775-001>

Nobelmann, M.- Bálint, C.- Chovanec, T.- Evans, R.- Hudcová, E.- Jancsovszka, P.- Ujj, A. (2020): *Quality Standards for Teaching Social Farming* (2. kiadás). SoFarEDU projekt, ERASMUS+. Letöltés dátuma:2025.10.24. Forrás: <https://sofaredu.eu/wp-content/uploads/2021/10/Quality-Standards-for-Teaching-Social-Farming-EN.pdf>

Orosz, F. (2017): Szociális farm – kiút a hátrányos helyzetből. Letöltés dátuma:2025.10.24. Arsoni. Forrás: <https://arsoni.hu/szocialis-farm-kiut-a-hatranynos-helyzetbol>

Paffarini, C.- Torquati, B.- Sannipoli, M.- Fabbri, A., - Cecchini, L. (2024): Social farming and educational needs: how kindergarten farms could fill a gap. *Agricultural and Food*

Economics, 12(17). Letöltés dátuma: 2025.10.24. Forrás:
<https://link.springer.com/article/10.1186/s40100-024-00310-0>
 Rácz, J., Hayes, M., - Kajner, P. (2015): A szociális farmok kialakításának elméleti alapjai. In Jakubinyi, L., & Kajner, P. (Szerk.): Szociális farmok létrehozása Magyarországon – Kézikönyv és fejlesztési javaslatok (pp. 22–27). Miskolc, Szimbiózis Alapítvány.
 Skiera, E., - Németh, A. (1999): Reformpedagógia és az iskola reformja. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.
 Streit, J. (1995): Nevelés, iskola, szülői ház és a Steiner pedagógia. Budapest: Gödi Print Kft.
 Szabadkai, A., - Kajner, P. (2015): A szociális farm helye a szociális gazdaságban. In Jakubinyi, L., & Kajner, P. (Szerk.), Szociális farmok létrehozása Magyarországon – Kézikönyv és fejlesztési javaslatok (pp. 32–34). Miskolc: Szimbiózis Alapítvány.
 Szentesné Nagy, É. (2024): Környezeti nevelés és fenntarthatóság 2.0: Környezettudatosság az óvodában. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar. Letöltés dátuma: 2025.10.24 Forrás:
https://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/Kornyezeti_neveles/pdf/7.pdf
 Szilva-Orosz, F. (2023): A szociális farm. Mádl Ferenc Intézet Tudományos Közleményei (11). Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet. ISBN: 978-615-6356-38-3 (nyomtatott), 978-615-6356-39-0 (PDF), 978-615-6356-40-6 (EPUB) DOI:
<https://doi.org/10.47079/2023.szof.szocfarm.11> Letöltés dátuma: 2025.10.24. Forrás:
<https://real.mtak.hu/182427/>
 Torquati, B., -Tancini, C., -Paffarini, C., - Illuminati, R. (2015): Empirical survey on business models of kindergarten farms. Agricultural and Food Economics, 3(1), 1–11. Letöltés dátuma: 2025.10.24. Forrás: <https://agrifoodecon.springeropen.com/articles/10.1186/s40100-015-0043-4>
 United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, (1978). Final Report: Intergovernmental Conference on Environmental Education. Paris: UNESCO
 Varga, S. (2013): Tanyapedagógia. Új Köznevelés, 69(2). Letöltés dátuma: 2025.10.24. Forrás: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-kozneveles/tanyapedagogia>
 Westlund, H., - Westerdahl, S. (1997): The Community Based Economy and Employment at Local Level. Stockholm: SCI/SISE.

KOKOSZ – Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége hivatalos honlapja. Letöltés dátuma: 2025.10.24. forrás: <https://kokosz.hu>
 Magyarországi Zöld Óvodák Hálózata hivatalos honlapja. Letöltés dátuma: 2025.10.26. forrás: <https://zoldovoda.hu>
 Szent Ferenc Tanyaóvoda hivatalos honlapja. Letöltés dátuma: 2025.10.26. forrás: <https://www.szftanyaovi.hu>

8. Ábrajegyzék

1. ábra: Kérdőívet kitöltő óvodáskorú gyermeket nevelő szülők lakóhelyének típusa (Saját adatok).....	37
2. ábra: Környezettudatos óvodák iránti érdeklődés (Saját adatok).....	39
3. ábra: Tanyaóvoda fogalmának ismertsége (Saját adatok).....	39
4. ábra: Elfogadás, közösség kérdése (Saját adatok).....	40

9. Táblázatjegyzék

1. táblázat: Összehasonlító elemzés (Saját forrás)	34
--	----

10. Képek forrásai

1. kép (https://inn-pa-tunet.no/)	9
2. kép (www.szocialisfarm.hu)	18
3. kép (https://baritanya.hu/)	20
4. kép (Saját forrás)	24
5. kép (https://kicsiszep.hu/)	29

11. Mellékletek

1. Kérdőív

- A válaszadó neme:** Nő-Férfi- Egyéb/Nem kívánja megadni
- Lakóhely típusa:** Kisteleptülés / falu -Kisváros -Megyeszékhely -Budapest
- Legmagasabb iskolai végzettsége:** Alapfokú- Középfokú- Felsőfokú (főiskola / egyetem)
- Hány óvodáskorú gyermeke van jelenleg?** 1/ 2/ 3 vagy több
- Gyermeke milyen típusú óvodába jár jelenleg?** Állami óvoda/ Egyházi óvoda/ Magánóvoda/ Waldorf / alternatív óvoda/ Egyéb: .....
- Mennyire tartja fontosnak, hogy az óvoda foglalkozzon természetismereti vagy környezeti neveléssel?** Nem fontos/ Inkább nem fontos/Fontos/ Nagyon fontos
- Milyen típusú környezeti nevelés van jelen az óvodában?** (Több válasz is lehetséges) Kerti munka / veteményes- Szelektív hulladékgyűjtés- Séták a természetben-Komposztálás-Állatok megfigyelése, gondozása-Zöld jeles nap-Nincs ilyen/Nem tudok-Egyéb
- Részt vesznek-e jeles zöld napok (pl. Föld napja, Víz világnapja) megünneplésében?** Nem tudok róla / nincs ilyen/Igen, rendszeresen/ Alkalmanként
- Ön otthon milyen módon figyel a környezetbarát életmódra?** (Több válasz is lehetséges) Kerti munka / veteményes-Szelektív hulladékgyűjtés-Séták a természetben-Komposztálás-Állatok megfigyelése, gondozása-Zöld jeles napok- Egyáltalán nem teszek a fenntarthatóságért- Egyéb: .....
- Mennyire tartja fontosnak, hogy az étkeztetés során helyi termelőktől származó, szezonális alapanyagokat is használjanak?** Nem fontos/ Inkább nem fontos/Fontos/ Nagyon fontos
- Hajlandó lenne többet fizetni a bioétkezésért, ha az egészségesebb és helyi alapanyagokból készül?** (Csak egy választ jelöljön meg) Igen, akár jelentősen is/Igen, de csak kis mértékben/ Talán, attól függ/ Nem
- Mennyire fontos Önnek, hogy gyermeke kapcsolatba kerüljön a természettel a nevelés során?** Nem fontos/Inkább nem fontos/ Fontos/ Nagyon fontos
- Érdeklődött-e valaha környezettudatos óvodák (pl. erdei óvoda, tanyaóvoda) iránt?** Nem/ Igen, tájékozódtam/Igen, komolyan fontolgattam/Igen, de nem volt elérhető a közelben
- Hallott már a tanyaóvoda fogalmáról?** Igen, részletesen ismerem/ Igen, de keveset tudok róla/ Nem hallottam még róla
- Mennyire tartja vonzónak az alábbi tanyaóvodai jellemzőket?** (Jelölje be minden sorban a megfelelő választ) Nem vonzó/ Inkább nem/ Vonzó/Nagyon vonzó : Szabad mozgás a természetben/Élő állatok gondozása/ Kertészkedés, növények gondozása/ Természetes anyagokkal való játék/Kézműves tevékenységek természetes eszközökkel

- 16. Ha lenne elérhető tanyaóvoda az Ön lakóhelye közelében, fontolóra venné a beíratást?** Nem/ Nem tudom / bizonytalan vagyok/ Igen, érdekelne/ Igen, kifejezetten keresném a lehetőséget
- 17. Ha a tanyaóvoda / szociális farm programja plusz költséggel járna (pl. állattartás, kertészet, közösségi programok fenntartása), vállalná ezt a többletet annak érdekében, hogy gyermeke természetközeli környezetben nevelkedjen?**
Nem/Bizonytalan vagyok/Igen, részben vállalnám/Igen, szívesen támogatnám anyagilag is
- 18. Mit gondol arról, ha gyermeke olyan tanyaóvodába járna, ahol alkalmanként kapcsolatba kerülhet idősekkel, fogyatékkal élőkkel vagy más hátrányos helyzetű emberekkel (például közös programokon, állatgondozásban, kertészkedésben)?**
Nem tartom ezt szükségesnek/Kissé bizonytalan vagyok ebben/Fontosnak tartom, hogy gyermekem megtanuljon elfogadással fordulni mások felé/Nagyon értékesnek tartom, mert segíti az empátia, elfogadás, társadalmi felelősség fejlődését
- 19. Mit gondol: milyen előnyei lennének, ha gyermeke rendszeresen természetközeli környezetben töltene időt az óvodában?** (Írja le röviden véleményét)
- 20. Milyen fenntartásai vagy kérdései lennének egy tanyaóvodával kapcsolatban?** (Írja le röviden véleményét)

2. Mélyinterjú kérdéssor

1. Kérem, mutassa be röviden a munkásságát. (Mióta működnek, vezető(k) végzettsége, hányan dolgoznak együtt, milyen formában működnek.)
2. Milyen tevékenységek zajlanak a tanyán/gazdaságban a gyerekek részvételével?
3. Hogyan jelenik meg a környezeti nevelés a pedagógiai programban? Milyen konkrét környezeti nevelési tevékenységek valósulnak meg?
4. Milyen hatással van a tanyán/gazdaságon való jelenlét a gyermekek fejlődésére, viselkedésére? Megfigyelhető-e a gyerekek természetről alkotott képe vagy attitűdjének változása a tevékenységek során?
5. Mennyire nyitottak a szülők a környezeti nevelés iránt?
6. Hogyan vonják be a családokat a környezeti nevelési folyamatba?
7. Mik a legnagyobb előnyei annak, hogy tanyán/gazdaságban működik az óvoda/ történnék a látogatások?
8. Milyen kihívásokkal kell szembenézniük (logisztika, időjárás, finanszírozás stb.)? Hogyan oldják meg ezeket a kihívásokat?
9. Milyen terveik vannak a jövőre nézve a tanya/gazdaság és a gyermekek nevelésének erősítésére?
10. Mit tartanak fontosnak a jövő óvodapedagógiájában a környezeti nevelés kapcsán?
11. Hallottak-e már a „szociális farm” fogalmáról, mint újfajta gazdasági és társadalmi modelltől?
12. Önök szerint a jelenlegi működésük milyen mértékben illeszkedik ebbe a típusba? Gondolkoznak ezen lehetőség megvalósítása kapcsán?
13. Milyen módon finanszírozhatóak a felkínált programok? Milyen bevételi forrásaik vannak a pedagógiai tevékenységen kívül (pl. termékértékesítés, foglalkozások, rendezvények)?
14. Kap-e a tanya/ gazdaság valamilyen formális vagy informális támogatást a természetközeli programok megvalósításához? Például: helyi önkormányzati együttműködés, szállítási segítség (kisbusz), anyagi támogatás, civil partnerek vagy szülői közösség bevonása?
15. Van-e bármi, amit fontosnak tart még elmondani a témával kapcsolatban

3. Nyilatkozatok

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

6.13. sz. függelék: A MATE egységes szakdolgozat / diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója

4.2. sz. melléklete: Nyilatkozat a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről (módosítva: 2025. október 16.)

NYILATKOZAT

a diplomadolgozat¹ nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: PETROVICSNÉ BÖKÖNYSZEGI ORSOLYA
A Hallgató Neptun kódja: S9F9C2
A dolgozat címe: KÖRNYEZETI NEVELÉS A GYAKORLATBAN: TANYAÓVODÁK ÉS SZOCIÁLIS FARMOK SZEREPE A FENNTARTHATÓ SZEMLELETFORMÁLÁS FÓKUSZÁBAN
A megjelenés éve: 2025
A konzulens intézetének neve: VIDÉKFEJLESZTÉS ÉS FENNTARTHATÓ GAZDASÁGI INTÉZET
A konzulens tanszékének a neve: AGROÖKOLÓGIAI ÉS ÖKOLÓGIAI GAZDÁLKODÁSI TANSZÉK

Kijelentem, hogy az általam benyújtott diplomadolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem. Továbbá kijelentem, hogy a dolgozat elkészítése során alkalmazott mesterséges intelligencia-eszközök (pl. szöveggenerálás, nyelvi javítás, fordítás, adatelemzés) használata nem helyettesítette a saját kutatási és alkotói munkámat, azok alkalmazását a források között vagy a módszertani részben feltüntettem, és a szakmai-etikai elvárásoknak megfelelően jártam el.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: GÖDÖLLŐ, 2025. év 10. hó 25. nap

Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

NYILATKOZAT

Petrovicsné Bökönyszegi Orsolya (hallgató Neptun azonosítója: S9F9C2) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: Gödöllő, 2025. 10. 25.

---

belső konzulens

---

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.

Hallgatók, doktoranduszok nyilatkozata mesterséges intelligencia (MI) alkalmazásáról

1. Általános adatok

Hallgató neve:	Petrovicsné Bökönyszegi Orsolya
Neptun-kódja:	S9F9C2
Képzési szint (a megfelelőt jelölje X-szel):	☐ BSc/BA ☒ MSc/MA ☐ Doktori (PhD) ☐ Egyéb: .....
Tantárgy neve/kódja*:	DIPLOMADOLGOZAT
A munka címe:	KÖRNYEZETI NEVELÉS A GYAKORLATBAN: TANYAÓVODÁK ÉS SZOCIÁLIS FARMOK SZEREPE A FENNTARTHATÓ SZEMLÉLETFORMÁLÁS FÓKUSZÁBAN

* doktori értekezés esetén nem kitöltendő

2. Nyilatkozat az MI használatáról

Alulírott, etikai felelősségem teljes tudatában az alábbi nyilatkozatot teszem:

(Kérjük, válasszon egyet az alábbi lehetőségek közül!)

- A) Nem alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.
(Amennyiben ezt jelölte, a további táblázatok kitöltése nem szükséges.)
- B) Alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.
(Kérjük, töltsse ki a vonatkozó táblázatokat!)

3. A mesterséges intelligencia használatának részletezése

I. TÁBLÁZAT: Asszisztensi vagy kisebb mértékű felhasználás (pl. fordítás, nyelvi korrekció, ötletelés stb.)

(Ezen felhasználások esetében a konkrét promptok és válaszok csatolása nem szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI-eszköz neve és verziója	Érintett rész (ha nem a szöveg egészére vonatkozik)
ötletelés, nyelvi korrekció/finomítás helyesírási ellenőrzés,	https://copilot.microsoft.com ; https://chatgpt.com	

II. TÁBLÁZAT: Jelentős tartalmi hozzájárulás (pl. egy teljes ábra vagy egy hosszabb szövegrész generálása)

(Ezekben az esetekben a felhasznált kulcsfontosságú promptok és az MI által adott nyers válaszok dokumentálása és a munka **mellékletében való csatolása szükséges.**)

A felhasználás célja	Alkalmazott eszköz verziója, elérhetősége	MI-neve,	Az érintett fejezet / ábra / táblázat pontos sorszáma	A prompt-naplót tartalmazó melléklet bejegyzésének sorszáma

3/A. Oktató által előírt kiegészítő szabályok (ha vannak)

Amennyiben az adott tantárgy oktatója vagy témavezetője az MI-eszközök használatára vonatkozóan külön szabályokat vagy elvárásokat határozott meg, kérjük, az alábbi mezőben foglalja össze ezeket:

Pl. az MI használatának tilalma bizonyos feladattípusokra; csak konkrét eszköz használata engedélyezett; eltérő hivatkozási elvárások; dokumentációs forma stb.

Oktató vagy témavezető által előírt szabályok:

.....
.....
.....
.....

4. Minden hallgatóra vonatkozó nyilatkozat:

Kijelentem, hogy az MI által esetlegesen generált tartalmakat minden esetben kritikailag felülvizsgáltam, szerkesztettem és a munkába illesztettem. A leadott munka minden eleméért, annak eredetiségéért és tudományos helyállóságáért teljes körű felelősséget vállalok. Tudomásul veszem, hogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem a benyújtott munkát mesterséges intelligencia detektorral ellenőrizheti, és eljárást kezdeményezhet, amennyiben a nyilatkozatom valótlan vagy hiányos.

Kelt: Gödöllő, 2025. 10. hó 25. nap

.....
Hallgató aláírása

.....
Konzulens/Témavezető aláírása